

קהילת בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמוחה בונים ליברמאן זצ"ל
והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא ע"ה מווארקא

בראשות הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

הלכה ומנהג

חנוכה



גיליון קס"ה
כסלו - תשפ"ב

יו"ל ע"י:

קהילת

בשבילי אורייתא - ווארקא

בראשות:

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Kehilas

Bishviley Orayso - Vurke

1a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות

©

גליון קס"ה

כסלו - תשפ"ב



תוכן עניינים

- **פרק א' - מאי חנוכה**
 - שם חנוכה 6 טעמים
 - שואלין ודורשין
- **פרק ב' - על הניסים**
 - הכרות על הניסים
 - שכח להזכיר
 - דילוג עה"נ
 - בברכת המזון
 - הזכרת עה"נ כששכח
 - ברכה מעין שלש
- **פרק ג' - הדלקת נר חנוכה**
 - נס בנרות
 - הרגיל בנר
 - הדלקה מזמן בית שני
- **פרק ד' - החייבים להדליק**
 - חיוב נשים
 - קטנים
 - נער בר מצוה
 - הגדרת בית
 - בשטח פתוח - תעלה
 - שוחה עמוקה
 - אוהל
 - רכבת ספינה
- **פרק ה' - זמן הדלקה**
 - זמן הדלקת נרות
 - זמן ר"ת
 - לפני צאה"כ
 - זמן הדלקה בזמה"ז
 - עד עלות השחר
 - מדליק לבדו, מברך
 - ברכה כשמדליק מאוחר
 - הדלקה לפני ערבית
 - ערבית לפני הדלקה
 - מנין קבוע
- **פרק ו' - אכילה לפני הדלקה**
 - שיעור אכילה
 - אכילה לנשים
 - אכילה כשמתעכב בדרך
 - ממתינה להדלקה
 - לימוד
- **פרק ז' - כמה נרות מדליקין**
 - כמה נרות
 - מנהג אשכנז
 - חידוש במנהג
- **פרק ח' - מקום הדלקה**
 - הנחת הנרות בפנים
 - הנחת הנרות בחוץ
 - הדלקה ליד חלון
 - גובה הנרות
 - למטה מעשרה
 - מקום הלהב
 - טפח הסצוך לפתח
 - דירת קומות
 - פרסום לנכרים
- **פרק ט' - המנורה**
 - סוג המנורה
 - 15 דרגות
 - כלי לנרות
 - נרות בשורה ישרה
- **פרק י' - שמנים**
 - שמן זית
 - שמן כתית
 - שמן למאור
 - שמן מוצק
 - שמן מר
 - שמן - בשר בחלב
 - שמן טבל טריפה
 - תרומה שמן שריפה
 - שמן שביעית

הדלקה בבוקר
הדלקה במנייני חצירות
הדלקה במקומות ציבור

• **פרק טו – שבת חנוכה**

זמן הדלקה בע"ש
שיעור השמן
תפילת מנחה
נר חנוכה ונר שבת
הגנה מהרוח
נרות בדלת
הנרות הללו
נוסע לשבת מביתו
אשה בבית אביה
טלטול מנורה על מגש
טלטול מנורה על כסא
זמר אכלו משמנים

• **פרק טז – מוצ"ש חנוכה**

הכנת הנרות
צדקתך
ערבית בזמן
זמן ר"ת
ויתן לך
נ"ח בבית הכנסת
הבדלה – נר חנוכה איזה קודם
פיוטים
נמצא חוץ לביתו- מקום הדלקה

• **פרק יז – מנהגים בחנוכה**

חיזוק בלימוד התורה
סיפור נס חנוכה
מאכלי חלב
דמי חנוכה
לביבות – לאטקס
סופגניות – פונצ'יקעס
ברכת סופגניות
סופגניות הנאפות
סופגניות בסעודה
סופגניות חלביות
סביבון – דריידל

גזול
תחת המיטה
נר שעה
כמות השמן
מנורת חשמל

• **פרק יא – פתילות**

פתיל צף
החלפת פתילות
נר השמש

• **פרק יב – הנמצא מחוץ לביתו**

כשאינו בבית אשתו מדלקת
הדלקה באכסניא להוציא בני ביתו
אכסנאי
שוהה בארץ אחרת, לצאת ע"י בני ביתו
מסיבה אצל הורים

• **פרק יג – סדר הדלקת הנרות**

אסיפת בני ביתו
לשם יחוד
ברכת הנרות
ידליק היטב
הנרות הללו
איטר יד
מעוז צור
פיוט מעוז צור
הסבר מבנה הפיוט
שהות ליד הנרות
מלאכה לנשים
טעם מניעת מלאכה
מלאכות

• **פרק יד – הדלקה בבית הכנסת**

פרסומי ניסא
בין מנחה למערב
מקום הנחה
ברכה
קטן

זאת חנוכה

שריפת שמן ופתילות שנשארו
שריפת פתילות בערב פסח

• פרק יח – ניטל

לימוד תורה בליל
להתעורר בחצות
עריכת שמחות

• פרק יט – תשובות בענייני חנוכה

נרות חנוכה עמידתם ברוח
הוספת שמן עם ריח לשמן זית שבמנורה
הדלקת נ"ח במקום שאין יהודים
האם צריך שמן כתית לנר חנוכה

אכילה לפני הדלקת נר חנוכה כשנמצא
בדרך
אשה שנמצאת בבית ומחכה שבעלה
יבוא וידליק,
האם מותר לה לאכול
כבתה אין זקוק לה. חשד
פרסומי ניסא למדליק בפנים בזמן

• פרק כ' – פנינים על ימי

החנוכה מהגה"צ בעל הבשבילי אורייתא

חנוכה שמונה ימים
כתבו על קרן השור רמז ליוסף
נס שמן בטהרה

לזכר ולעילוי נשמת

איש היקר והמיוחד שבאנשים, רודף צדקה וחסד, מוקיר רבנן ותלמידיהון,
פיזר נתן לאביונים, מעורר לבבות בתפילותיו,
אהוב ונחמד על הבריות, טוב לב, עניו ושפל רוח

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל

בן אדאמור"ר הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצוק"ל

שנלב"ע בשבת קודש פ' "זאתה תצוה" וגוי "ויקחו אליך" וגוי

ט' באדר תשע"ח

ת.נ.צ.ב.ה

פרק א' מאי חנוכה

א. בימי בית שני, כשמלכו מלכי יוון גזרו גזירות על ישראל ופרצו ההיכל וטמאו כל השמונים שבו וצר לישראל מאד, וכשהושיעם הקב"ה וגברו בני חשמונאי נכנסו להיכל ומצאו פך אחד של שמן טהור שהי' בו להדליק יום אחד, ועל ידי נס יכלו להדליק ממנו שמונה ימים¹.

ב. לכן קבעו חכמים שמונת ימי חנוכה, שמתחילים בכ"ה בכסליו, לימי שמחה והלל, שאין מתענין או מספידים בהם ומדליקים בהם נרות להראות ולגלות הנס².

ג. ימים אלו נקראים חנוכה, משום:

- א. ביום זה חנו מאויביהם, חנו כ"ה³.
- ב. חנוכה המזבח שהיה אז, שהיוונים טמאוהו, לכן בנו את המזבח מחדש⁴.
- ג. שאז נשלמה מלאכת המשכן שעשו ישראל במדבר, וחנוכהו בחודש ניסן, לכן שילם הקב"ה להודש כסלו בימי מתתיהו⁵.
- ד. חנוכה מלשון חנינה וכן⁶.
- ה. חי נרות והלכה כיבית היל⁷.
- ו. משום חינוך ההיכל שהיה בזמן זה בימי חגי⁸.

----- = מקורות וציונים = -----

- א שבת כ"א:.. רמב"ם הל' חנוכה פ"ג. טור או"ח (סי' תר"ע).
- ב טור וש"ע (סימן תר"ע).
- ג ר"ן שבת פ"ב. מחזור ויטרי. שבלי הלקט. אורחות חיים. מהרי"ל. ס' כל בו. טור.
- ד אור זרוע (סי' שכ"א). דרכי משה סי' תר"ע. מהרש"א שבת כ"א:
- ה פסיקתא רבתי פ' בהעלותך. מהר"א מפראג. דרכי משה (סי' תר"ע). משנ"ב (ס"ק ז).
- ו שבלי הלקט (סי' קפ"ט). ס' הפרדס (סי' קצ"ח) חנוכה מלשון חנינה. מחזור ויטרי (ס"ק רל"ט), חן בכ"ה בכסלו.
- ז אבודרהם. עטרת זקנים בשו"ע. א"ר.
- ח מור וקציעא.

שואלין ודורשין

ד. אין חיוב לשאול ולדרוש שלושים יום לפני חנוכה,⁹ אבל הפוס' כתבו שיש מצוה לדרוש מעניינו של יום בימי החנוכה.

פרק ב' על הניסים בחנוכה

הכרזת על הניסים

ה. בתפילת ערבית מתחילים להזכיר על הניסים. מותר להכריז על הניסים בתפילת ערבית בין קדיש לתפילה.¹⁰ יש שנהגו לא להכריז¹¹ ויש מקומות שהגבאי רק טופח על הבימה לפני תחילת תפילת שמו"ע.¹²

שכח להזכיר על הניסים

ו. אם שכח להזכיר על הניסים בתפילה, אין מחזירים אותו,¹³ ואם נזכר באותו ברכה, כל זמן שלא הזכיר את השם, חוזר ואומר על הניסים ואח"כ יאמר ועל כולם וכו'.¹⁴

----- = מקורות וציטוים = -----

⁹ תשו' יבין דעת, מהגאון מקוטנא (חסדי אבות סי' י"ז א'). תשו' משנה הלכות (חלק י"א סי' תקמ"ז).

¹⁰ עי' פני יהושע מגילה (ד. ברש"י שואלין ודורשין). ובתשו' ציץ אליעזר (ח' י"ז סי' א' אות ה') מרבינו ירוחם. שלמת חיים (סי' שפ"ז) בית הלוי עה"ת (פ' ויגש). האדר"ת בס' נפש דוד (בנד"מ עמ' קכ"ה).

¹¹ אבודרהם סדר תפילת חנוכה. מג"א סימן רל"ו ס"ק א'. משנ"ב (שם ס"ק ז').

¹² מאמר מרדכי שם ס"ק ב'. מהרש"ל בהג'. מטה משה (סי' תקי"ט). כפה"ח (שם ס"ק טו"ב): מנהג ירושלים שאין להכריז וכו' בהגיע ש"ץ לעל הניסים יש להגביה קולו כדי להזכיר לציבור.

¹³ מנהגי חב"ד, ובכמה קהילות נוהגים כך, לטפוח על הבימה מבלי להכריז בפה.

¹⁴ שבת כ"ד. טור שו"ע (סי' תרפ"ב סעיף א'). פמ"ג מש"ז שם מפני שחנוכה על עיקרו דרבנן לכן אין מחזירין אותו. ואם רוצה לחזור ולהתפלל כדי להזכיר אין לו רשות. כנה"ג הגה"ט סי' תרפ"ב. כפה"ח ס"ק ה'.

¹⁵ טושו"ע (סי' תרפ"ב סעיף א'). לבוש. חיי אדם (כלל כ"ד סעיף כ"ד).

אבל אם כבר הזכיר את השם שוב אינו אומר על הניסים. ואחר התפילה, לפני "יהיו לרצון"^ט, יאמר דרך בקשה, הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו וכו'".

דילוג על הניסים

ז. אין לדלג לכתחילה על הניסים, בכדי שיוכל לענות קדושה ומודים"^{טז}.

עה"ג בברכת המזון

ח. בברכת המזון אומר ועל הניסים בסוף נודה לך"^{טז}.

הזכרת עה"ג כששכח

ט. אם שכח, וזוכר אחר שאמר השם, של חתימת הברכה אינו חוזר². וכשמוגיע להרחמן, יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו וכו'".^{כא}

ברכת מעין שלש

י. בברכה מעין שלש, על המחיה, אינו מזכיר של חנוכה^{כב}



^{טו} ט"ז סי' תרפ"ב ס"ק ג'. אליהו רבא (סי' תרפ"ב ס"ק ב'). משנ"ב שם ס"ק ד'.

י' בס' תבואות שור (שבת לב.ב.) שואל איך נבקש על נס, שהרי אי' בגמ' (שם) שאין לבקש על נס כיון שמנכין לו מזכויותיו. וכתב שבנס מפורסם שעל ידו מתגדל כבוד השי"ת ומתקדש ברבים, גם יסיפו בזכויותיו, מפני שעל ידו נתפרסם ונתקדש שמו ית'.

י"ח צמח צדק (שער המילואים סי' י"א). תשו' פרי השדה (ח"ג סי' ק"ט). תשו' לבושי מרדכי (ח"ג סי' נ"ט).

י"ט טוש"ע סי' תרפ"ב (סעיף א').

כ' רמב"ם (פ"ב מהל' ברכות ו') רמ"א (סי' קפ"ז ד' וסי' תרפ"ב א'). משנ"ב סי' תרפ"ב (ס"ק ג').

דעת הראב"ה (חנוכה סי' תתמ"ג) שחוזר בברכת המזון כיון דקבעו עליהו חובה, וכ"כ הב"ח (תרפ"ב א'). אבל מנהגנו שלא לחזור, כמ"ש שכנה"ג (הגב"י א') והפרי חדש, והמשנ"ב (שם ס"ק ג').

כ"א ב"י סי' תרפ"ב. כל בו (סי' כ"ה) וברמ"א (שם סעיף א').

כ"ב שו"ע (סי' ר"ח סעיף י"ב). דעל הניסים הודאה היא ובברכה זו א"א לשון הודאה לבוש שם. ובמשנ"ב (שם ס"ק נ"ט) מביא הגר"א דאפילו בברכת המזון אינו מחוייב להזכיר רק מצד המנהג וכאן ליכא מנהג כלל על זה.

פרק ג' הדלקת נרות חנוכה

נס בנרות

יא. נס חנוכה היה בנרות, לכן תקנו להדליק נרות בכל לילה בכדי להזכיר ולפרסם הנס²⁰.

הרגיל בנר

יב. כל אדם צריך לזיהר מאוד בהדלקת נרות חנוכה ואפילו עני המתפרנס מצדקה שואל או מוכר כסותו וקונה שמן להדליק²¹. ואמרינן בגמרא הרגיל בנר הוין לו בנימ תלמידי חכמים, וברש"י דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת ודחנוכה, בא אור התורה²².

הדלקה מזמן בית שני

יג. בזמן בית שני אחרי נס חנוכה, תקנו חכמים להדליק נרות חנוכה²³.

----- = מקורות וצינונים = -----

²⁰ רי"ף שבת ט: רמב"ם. טור (סי' תרע"א). לבוש. ובכלי יקר (בהעלותך) ראי' מבני חשמונאי, שיש יותר בנרות מבקרבנות, שהרי בהחזרתן לא נעשה להם שום נס בקרבנות, ובנרות נעשה נס.

²¹ רמב"ם (פ"ד הל' י"ב). טוש"ע (סימן תרע"א). ערוה"ש.

²² שבת כג: טור וב"י. מובא במשנ"ב (סי' תרע"א ס"ק א).

כו רמב"ם ספר המצוות (ריש שורש א'). כוזרי (מאמר ג' אות ל"ט) שנקראים מצוות מפני שהם מימי הבית, לאחמ"כ נקראים תקנה או מנהג.

בפסקי הרי"א ז' (שבת כא) לשנה אחרת קבעום ועשאו שמונה ימים שאומרים בהן את ההלל ומודים על הנס בהדלקת הנרות ומזכירין אותו בתפלה.

פרק ד' החייבים להדליק

חיוב נשים

יד. הכל חייבים להדליק נר חנוכה וגם נשים חייבות בנר חנוכה^{יב} ויכולה להדליק ולהוציא את בני ביתה^{יג}. וכשהאיש מדליק אינה צריכה להדליק ויוצאת ידי חובתן מהאנשים^{יד}.

קטנים

טז. קטן שהגיע לחינוך, י"א כבן שש או שבע, וי"א כבן תשע^{טז}, מחנכים אותו להדליק נרות חנוכה^{יז}. ולכתחילה יהיו נרות שדולקים כשיעור^{יח}.

----- = מקורות וציטוטים = -----

^{יד} גמ' שבת (כ"ג.) א"ר יב"ל נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס. ברש"י שאף עליהם היתה גזירה, ושעל ידי אשה נעשה הנס. שו"ע סי' תרע"ה ג'.

^{יב} שו"ע סי' תרע"ה (סעיף ג'). מג"א ומביאו משנ"ב (שם ס"ק ט): אשה מדלקת נר חנוכה, פירוש בעד כל בני ביתה.

^{יג} שער אפרים (סי' מ"ב). א"ר סי' תרע"א מביאו משנ"ב (שם ס"ק ט'), דאשתו כגופו, ובתשול עולת שמואל (סי' ק"ה) דנשים הוין רק טפילות לאנשים, משנ"ב (תרע"ה ס"ק ט'). חתם סופר (שבת כ"א ד"ה והמהדרין) כיון שעיקר תקנת הדלקה, על פתח ביתו מבחוץ וכל כבודה בת מלך פנימה, לכן אינן מדלקות.

^{יז} כפה"ח (סי' י"ז) הלכות ציצית: האי קטן י"א בן תשעה שנים וי"א הפקח בן שש שנים ואינו פקח בן שבע וכו'.

^{יח} בעל העיטור. שו"ע סי' תרע"ג (סעיף ב'). רמ"א סי' תרע"ה (סעיף ג'). לבוש. חיי אדם (כלל קנ"ד ז').

במג"א (סי' תרע"ח ז') כתב שדעת שלטי גיבורים (שבת ט: ב)שם הרי"ז והמאירי (שם כ"ג.) דאין צריך לחנך קטן להדליק בפני עצמו, (מחצה"ש) דחייב לחנכו במה שיש חיוב בגדול מעיקר הדין, אבל כיון שבעה"ב כבר הדליק והדלקה נוספת הוא רק להידור, אינו מחוייב לחנך בו את הקטן, משנ"ב (תרע"ז י"ג).

לב אין קפידא אם אין נרות של הקטנים דולקים חצי שעה, כיון שהתינוק אין בו הבחנה לכיון בדיוק החצי שעה, וגם ע"י פתילה דקה אפשר שידלק חצי שעה, א"א מבוטשאטש (סוסי' תרע"ה). במשנ"ב (תרע"ה ס"ק י"ד) די שידליק בכל לילה רק נר אחד לכולי עלמא.

בתשול שבט הלוי (ח"ג סי' ו' ח"ח סי' קנ"ב) שלכתחילה יחנך קטן בנרות שדולקים כשיעור. בס' תשובות והנהגות (ח"ג סי' רי"ט) שקטן יוכל לכתחילה להדליק בנרות שעה.

נער בר מצוה

מז. נער שנעשה בר מצוה בליל חנוכה, ידליק כהרגלו, ויש הסוברים שעדיף שידליק בצאת הכוכבים^ג.

הגדרת בית

בשטח פתוח - תעלות

יז. מי שנמצא מחוץ לביתו, כגון חייל^ד או מטייל^ה, ואוכל וישן תחת כיפת השמים, בשטח פתוח או בתעלה פתוחה, אינו חייב בנרות חנוכה וידליק בלא ברכה^ו.
אם הוא נשוי, אשתו מדליקה עליו בבית. ואם לאו, אביו או ב"ב מדליקים גם עבורו^ז.

שוחה

יח. שוחה עמוקה (80 ס"מ), מכוסה למעלה, והיא דירה קבוע של הנמצאים בה, נחשבת לדירה ומדליקין בה בברכה^ח.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ג דעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פט"ז סי"ד) והגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פל"ט ג) שאינו צריך להמתין עד צה"כ ומביאים ג' טעמים. וכ"ה בס' תשובות והנהגות (ה"ב סי' של"ז) אבל דעת שבט הלוי (ח"ח סי' ד' ב) ס' מבית לוי (חנוכה סעיף ה'). וכ"ד הגרא"ל שטיינמאן.

^ד ראה בהליכות שלמה (פרק י"ג הערה 12): **חייל השוהה בקביעות בטנק**, אפילו באותו לילה, ואינו נמצא במבנה או באהל חייב להדליק בברכה. אם יש אפשרות, ידליק בטפח הסמוך לכניסה. אם לא - בתוך הטנק אם אפשר.

^ה ראה הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 3), במטיילים בחנוכה שלנו תחת כיפת השמים, השיב בתוכחה, היעלה על הדעת שיפקיע אדם עצמו ממצות נר חנוכה החביבה, שחייבו בה אף למכור בסותו וכו' ליקח שמן להדליק.

^ו ראה בהליכות שלמה (פרק י"ג): לנ"ח בעינין מקום מוקף מחיצות ומיועד לדירה. מועדים וזמנים ליקוטי הערות ח"ב סי' קמ"ג. וראה בציץ אליעזר (ה' ט"ו סימן כ"ט) שסובר שחייב להדליק בברכה, ליד מיטתו ופינתו.

^ז מועדים וזמנים שם. וכ"ש אם משתתף בפרוטה עדיף טפ"י.

^ח הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 8).

אוהל

יט. אוהל מכוסה מכל צדדיו, אם הוא גבוהה מ80 ס"מ מבפנים, יכול להדליק בברכה^{לט}.
אם האהל מכוסה למעלה בלי מחיצות מצדדיו, יש להסתפק אם להדליק בלי ברכה^מ.

רכבת - ספינה

כ. הנוסע ברכבת או בספינה מתחילת הלילה, ולא יגיע עד אחר עלות השחר, חייב להדליק נרות חנוכה^{מא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{לט} בס' מקראי קודש (סימן ח"י) הררי קודש ס"ק צ'. הליכות שלמה.

^מ הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 8).

^{מא} תש' מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ו). ערוה"ש (סי' תרע"ט סעיף ה'). תש' ציץ אליעזר (ט"ו סימן כ"ט).

הליכות שלמה (פי"ג הע' ז').

פרק ה' זמן הדלקה

זמן הדלקת נרות

כא. מצות הדלקת נר חנוכה זמנו, משתשקע החמה, עד שתכלה רגל מהשוק^{מב}.
ובזה נחלקו הדיעות, יש אומרים שידליק בתחילת השקיעה^{מג}, ויש הסוברים שידליק בסוף
השקיעה^{מד}.

זמן ר"ת

כב. לשיטת רבינו תם, כ־58 דקות לאחר השקיעה, יש שקיעה שנייה^{מה}, וזמן צאת הכוכבים
הוא 72 דקות לאחר השקיעה הראשונה^{מו}.

כג. ישנם הנוהגים להדליק בפחות מ־20 דקות אחרי השקיעה^{מי}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{מב} שבת כ"א: טושו"ע (סימן תער"ב).

^{מג} רמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה הל' ה'): אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם
שקיעתה, לא מאחרין ולא מקדימין. במרדכי. סדר היום. ביאור הגר"א (רס"א ב' ד"ה שהוא).
פרי חדש. משנ"ב (סי' תער"ב ס"ק א').

דעת ס' יראים (סי' ק"ב): הא דתניא בנר חנוכה מצותה משתשקע החמה בעוד יום קצת קאמר
דכיון שהחשיר קצת לא הוי בטיהרא, ובאותו זמן מתחילין בני"א לשוב לבתיהן שמתמיהין
שרואין הנר מבעוד יום ויודעין שמחמת מצוה היא ואיכא פרסומי ניסא.

^{מד} רא"ש משתשקע החמה פי' מסוף שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים. טור. שו"ע (סי'
תער"ב סעיף א'). ב"ח. מג"א, סוף שקיעתה, היינו צאת הכוכבים. חיי אדם (כלל קנ"ד). בא"ח
(וישב אות ז'). א"ר. פמ"ג.

מה רשב"א (שבת כא): ר"ן (שבת ט): מאירי במס' שבת, נראה הכוונה לתחילת שקיעה, אבל
משמע, שקיעה שני' לרבינו תם (שסובר שתי שקיעות הן) וכאן הכוונה לכ־58 וחצי דקות
לאחר השקיעה הראשונה. משנ"ב שם ס"ק א'.

מו. שו"ע סי' תער"ב כתב שזמן הדלקה הוא 'עם סוף שקיעתה', והוא זמן צאת הכוכבים
לשיטתו בסי' רס"א, שיעור ד' מילין = 72 דקות אחרי השקיעה. משנ"ב.

מו. חזון איש נהג להדליק כעשרים דקות לאחר השקיעה, שאפילו שהזמן הוא התחלת
השקיעה, עד חצי שעה יוצאים עכ"פ בדיעבד, ואלי אז כבר צאת הכוכבים וזמנה כן לכו"ע.

כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק הבית ישראל זי"ע נהג להדליק כעשרים דקות אחרי השקיעה. ס'
תשובות והנהגות (ח"ב סי' של"ד).

זמן הדלקה בזמן הזה

כד. גם בזמן הזה שמדליקים בפנים לכתחילה נכון להקפיד להדליק בזמן^{מח}. ויש האומרים שבזמן הזה שאנו מדליקים בפנים אין צורך להזהר להדליק בזמן^{מט}.

הדלקה עד עלות השחר

כה. אם לא הדליק עם שקיעת החמה, יכול להדליק במשך כל הלילה, עד עלות השחר¹. ונכון שבני ביתו יהיו נעורים אז^{נג}.

מדליק לבדו, מברך

כו. המדליק בביתו בפנים או בחוץ, בזמן הדלקה, אפילו אם נמצא לבד, מברך^{נד}.

ברכה כשמדליק מאוחר

כז. כשמדליק בפנים מאוחר בלילה, נכון לכתחילה שיהיו עוד נוכחים^{נז}, וגם אם מדליק אז לבד, דעת כמה פוסקים שידליק בברכה^{נח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{מח} רשב"א: דזרזין מקדימין למצוות. יוסף אומץ (סי' תתרע"ג): כמה תקנות מצינו שתקנו חכמינו ז"ל ועתה אף דאזיל ליה ההוא טעמא, תקנות ההמה לא זזו ממקומן, כגון ברוך ד' לעולם אמן, מגן אבות, ההפטרה וכו', איסור גבינת נכרים, גם אם בטל הטעם, תקנת חכמים, בזמן הדלקה, לא זזה ממקומה. ס' מנהגי וורמיישא. קו הישר (סימן צ"ו). ערוך השולחן: כל מה שאפשר לעשות כתקון חכמים, עושים.

מט טור (סי' תער"ב), דלדין א"צ לדקדק בזמן שנתנו חז"ל שיעור, שלא נתנוהו אלא להם שהיו מדליקין בחוץ, ולאחר זה הזמן אין עוברין ושבין, אבל אנו שמדליקין בבית ואין היכירא אלא לבני הבית, אין להקפיד על הזמן. ב"ח. לבוש. מג"א. משנ"ב (ס"ק י'). בס' מנהגי וורמיישא: יש נוהגין להדליק תכף בתחילת הלילה אף אם אין הגיע זמן אכילתם, ויש שמדליקין בזמן אכילתם דוקא, כי בעת ההיא כל בני הבית שם, ויש פרסומי ניסא לבני הבית יותר.

^י כל בו. טור. ב"ח. שו"ע (סי' תער"ב סעיף ב'). לבוש.

^{נא} טור. ב"ח. דרכי משה. פרי חדש. לבוש. חיי אדם. חמד משה. משנ"ב (ס"ק י"א). שעה"צ (ס"ק י"ז). וגם אם מדליק אז לבד, יברך. אג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ה). שבט הלוי.

^{נב} תשו' אג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ה או ז'). הגרשז"א (קו' מבקשי תורה) הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק פ"ד עמ' פ"ח) הגרב"צ אבא שאול (נר ציון פ"ו ס"ק י"ד-ט"ז). מבואר בתשו' מבי מדרשא (ח"א סי' פ"ו).

הדלקה לפני ערבית

כח. המדליקים לפני זמן צאת הכוכבים, יתפללו ערבית לאחר הדלקה⁷¹.

ערבית לפני הדלקה

כט. המדליקים לאחר צאת הכוכבים, יתפללו ערבית תחילה בזמן, ומיד לאחר מכן ידליקו⁷².

מנין קבוע

ל. כשיש לו מנין קבוע מאוחר יותר, ידליק בזמנה, ויתפלל מעריב אחר כך⁷³.

----- = מקורות וצינונים = -----

⁷¹ דעת המג"א (תער"ב סעיף ב') ח"א (כלל קנ"ד ט). משנ"ב (שם ס"ק י"א) ובשעה"צ (ס"ק י"ז), שאם הוא לבד אין לו לברך סב"ל, אלא יעיר את בני ביתו. ובערוך השולחן (שם ס"ז) שדי גם בקטן וקטנה שהם קצת בעלי דעת. ⁷² חמד משה, מביאו בשעה"צ (שם ס"ק י"ז). תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ק"ה אות ז') שפרסום הנס לרבים בחנוכה, אינו דין בעצם המצוה, אלא דין נוסף שצריך לעשות בפרסום. שבת הלוי.

נה מור וקציעה. וכן נהג הגר"א, משנ"ב (סי' תער"ב ס"ק א'). ויטיל בה כל כך שמן שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים.

וכן נוהגים רבים שמדליקים בערך כ-18 – 20 דקות לאחר השקיעה, שכבר הגיע זמן צאת הכוכבים לענין נר חנוכה דרבנן, ועדיין לא הגיע זמן קריאת שמע דאורייתא, ואין שאלה של תדיר ואינו תדיר, מפני שעדיין לא הגיע זמן של שניהם, וגם אין שאלה של קר"ש דאורייתא. נו הפמ"ג (תער"ב א"א א') מסתפק אם להקדים נ"ח או מעריב. והשערי תשובה (תער"ב ב') כתב: אם הגיע זמן צאת הכוכבים, יקדים להתפלל מעריב שהוא תדיר וגם יש בה מצות קריאת שמע שהיא דאורייתא, משנ"ב (שם א').

ויכין השמן בתוך הנרות קודם תפילת ערבית כדי שיהיה מוכן תכף אחר תפילת ערבית להדליק, דאם יעשה הכל אחר תפילת ערבית בודאי יש לחוש שיעבור עיקר זמן הדלקתו והוא חצי שעה מדינא דגמרא.

נז הגרשז"א (שלמי מועד פ' מ"ז עמ' ר"ט). וכ"ה דעת הגריש"א. ובעל שבת הלוי (מבית לוי פ' כ"ח ב') תדיר ושאינו תדיר שייך רק כשעומד לקיים שניהם, ולא כשאינו עומד עתה להתפלל מעריב, וכמ"ש בשאג"א (סי' כ"ב).

פרק ו' אכילה לפני הדלקה

שיעור אכילה

לא. חצי שעה לפני זמן הדלקת נרות, אסור לאכול¹¹ פת יותר מכביצה או שיעור רביעית משקה משכר. אבל פירות ושאר משקין, מותר¹².

אכילה לנשים

לב. גם נשים אין להם לעשות מלאכה או לאכול לפני ההדלקה¹³.

אכילה כשמתעכב בדרך

לג. אם בזמן הדלקה אינו יכול להדליק, כגון שנמצא בנסיעה בדרך וכדו', ראוי להימנע מלאכול יותר משיעור הנ"ל לפני שמדליק¹⁴.

ממתינה להדלקה

לד. אשה שממתינה לבעלה להדליק נ"ח, נראה שמותר לה לאכול¹⁵.

לימוד

לה. משהגיע זמן הדלקת נרות אין ללמוד¹⁶. ולימוד הלכות חנוכה, יש מקילין¹⁷.

----- = מקורות וצינונים = -----

נח תשו' מהרש"ל (סי' פ"ה). ב"ח וט"ז (סי' תער"ב). מג"א (ס"ק ה'). ח"א (כלל קנ"ד כ'). ב'א'ח' (וישב ז'). משנ"ב (תער"ב ס"ק י') ובשעה"צ (י"ד).

¹² דרך החיים (ס"ק א'). יוסף אומץ (ס"ק תתרס"ו), עי' שו"ע רל"ב ג'.

¹³ הליכות שלמה (פ' טז סעיף ג'). תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ח).

¹⁴ שבט הלוי חנוכה (פ' כ"ח סעיף י"א). תשו' מבי מדרשא (ח"א סי' פ"ז) שלפי משמעות החת"ס בהל' לולב, מותר, ולפי המג"א, א"ר ובכורי יעקב, אסור.

¹⁵ הגרש"ז אויערבאך סבר שאין לה לאכול אע"פ שאינה מדלקת בעצמה (הליכות שלמה). אבל דעת הגריש"א (פסקי שמועות חנוכה) כיון שאינה מדלקת בעצמה מותר לה לאכול. וכ"ה מבית לוי (פ' כ"ח י"ב). ובס' תשו' מבי מדרשא (ח"א סי' פ"ז), שלדעת הח"ס בשו"ע (סי' תרנ"ב), תוכל לאכול. ועיי"ע בנחלת צבי בגליון שו"ע יו"ד (סי' רס"ב א') שאם האב הזמין מוהל למילת בנו, יכול האב לאכול לפני הברית, וכאן עול הדלקה מוטלת על הבעל לכן יכולה האשה לאכול עד שהוא מגיע.

פרק ז' כמה נרות מדליקין

כמה נרות

לז. עיקר חיוב הדלקת נרות הוא שבכל לילה ידליק נר אחד לכל בית, ובזה יצא ידי חובה מעיקר הדין^ה.

מנהג אשכנז - כל בני הבית מוסיפים

לז. מנהג בני אשכנז, שכל אחד מבני הבית ידליק בליל ראשון נר אחד ובכל לילה מוסיף עוד נר^ט.
וכל אחד יניח נרותיו באופן שיהא ניכר כמה נרות הדליקו^ט.

מנהג ספרד - בעל הבית מוסיף

לח. מנהג בני ספרד, בליל ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף נר בכל לילה. ואפילו אם הרבה אנשים בבית, לא ידליקו יותר^ט.

חידוש במנהג

כאן יש חידוש במנהג שלא מוצאים בשאר מקומות, שהספרדים נוהגים כתוספות, ואשכנזים נוהגים כרמב"ם^ט.

----- = מקורות וציונים = -----

סג מהרש"ל (סי' פ"ה) מג"א (סי' תער"ב ס"ק ה') משנ"ב (שם ס"ק י'). בחיי אדם (כלל קנ"ד סעיף כ'): ומשהגיע זמנה, אסור אפילו ללמוד. וכן בשעה"צ (שם ס"ק י"ד) שעד זמנה מותר ללמוד.
סד אורחות רבינו (ה"ג אות נ"א). חוט שני (עמ' שי"ח) בדומה להיתר לימוד פ' במה מדליקין (ש"ע ער"ה ז') לאור הנר בשבת, שאין לחוש שישכח.

ה"ה שבת כ"א. משנ"ב סי' תרע"א (ס"ק ד). ויש לעיין מדוע הטור והשו"ע כותבים הלכות מהדרין וכלל לא הזכירו עיקר הדין. עי' בספרי ימי החנוכה (פ"ב הע' ו').

ט"ו רמב"ם. ב"ח. מהרש"ל. רמ"א (סימן תרע"א). לבוש. משנ"ב שם.

ט"ז דרכי משה. לבוש. חיי"א.

ה"ח תוספות שבת כ"א: טור וש"ע.

ט"ט ט"ז סי' תרע"א (ס"ק א).

פרק ח' מקום ההדלקה

הנחת הנרות בפנים

למז. בזמן הזה נוהגים להדליק בפנים בבית ליד הדלת^ט.
וגם אם יש חלון הפונה לרה"ר נהגו להדליק בטפח הסמוך לפתח מבפנים^{טא}.

----- = מקורות וציונים = -----

ט שבת כ"א: רמב"ם פ"ד. רשב"א (תשל' סי' תק"מ). אור זרוע (חנוכה סי' שכ"ג) ס' אהל מועד. טור ושר"ע (סי' תרע"א סעיף ה'). בעל העיטור הל' חנוכה, ועיי"ש בפתח הדביר. סדר היום. של"ה. בני יששכר (כסלו מא' ג' אות ט"ל). ערוך השולחן. תשל' דבר יהושע (ח"א סימן מ' וח"ב ק"א-ק"ג), עיי"ש שמרחיב בטוב טעם בענין זה. נמוקי או"ח. מנחת יצחק (ח"ו סימן מ"ו). הוספות בשו"ע הגרש"ז.

הנוהג להדליק בפנים מלפני מאות רבות בשנים נזכר ברשב"א (תשל' תק"מ - תקמ"א), וכתב בעל העיטור, אחרי שנהגו על הסכנה נהגו, ובפתח הדביר (שם אות ד') שאף שאין סכנה מ"מ נהגו להניחו על השולחן.

והרי הריב"ש כתב שההדלקה בבית הכנסת לפרסומי ניסא כיון שעתה אין יכולים לקיים המצוה כתקנה ועל סמך זה מדליקים בברכה, גם בימינו. ובס' אוהל מועד (שער מוע"ק דרך ראשון נתיב ה'): ועכשיו נהגו להניח על הפתח מבפנים ואע"פ שאינו בשעת הסכנה.

וראה בס' נימוקי או"ח מביא מזקיניו בעל ה"בני יששכר שהיה מפורסם בדקדוקי מצות שלו ובפרט נר חנוכה, והיה לו עששית של כסף עם זכוכית מד' צדדיה ובתוכם מנורת כסף וכו' ואמר כי תהיה לו לצורך בעת ביאת גוא"צ שאז ידליקו מבחוץ.

ובתשל' מנחת יצחק (ח"ו סי' מ"ו): לא ראינו לצדיקי הדור בחו"ל שינהגו כן להדליק בארגז זכוכית וגם אותם הנוהגים להדליק מבחוץ הם רק מיעוטא כלפי הנוהגים בפנים וכו'.

שפת אמת (חנוכה תרל"ד) טעם להדלקה בפנים, בשם המגיד. וברור הדבר שבזמנים טובא במשך אלף שנים האחרונים לא היה שעת סכנה, ואפ"ה נהגו להדליק בפנים.

בזמן הרמ"א לא היה סיבה להימנע מהדלקה בחוץ משום שעת סכנה, וכן בזמן "תור הזהב" בספרד, וכן בזמן החת"ס ועוד כהנה וכהנה.

ידוע עדות החיד"א^ט במעגל טוב מביקורו באמשטרדם שנת תקל"ח שהיו עושים ברחובות שמחה ופרצופין וכו' כאילו העיר שלהם.

יהא הטעם בגלל שמקום הדלקה הועבר לבפנים ע"י בי"ד שבאותו הדור, או שהענין הוא פנימי, בפרד"ס, ושרק לעתיד יהא בחינת "חכמות בחוץ תרונה וגו'", או מטעמים נוספים שבספרה"ק הרחיבו עליהם, עובדה שכך נהגו ולא שינו את המנהג, גם כשלא היה סכנה.

טא משמרת שלום (סימן מ"ח). ליקוטי מהרי"ח. ס' ימי החנוכה (פרק ג' סעיף ג').

הנחת הנרות בחוץ

מ. יש נוהגין להדליק הנרות בחוץ^מ.

הדלקה ליד חלון

מא. יש נוהגין להדליק נרות בתוך ביתו ליד חלון הפונה לרשות הרבים^מ.

גובה הנרות

מב. צריך להניח את הנרות מעל ג' טפחים מהקרקע^מ.
ושיעורו: 24 ס"מ להגרד"נ, ו - 29 ס"מ לחזו"א. ובדיעבד יצא גם אם היו יותר נמוכים^מ.
חנוכיה גובה יכול להניח על גבי מגש שעומד על הרצפה^מ.

למטה מעשרה

מג. מצוה להניח את הנרות למטה מעשרה טפחים^מ.
ושיעורו 80 ס"מ להגרד"נ, ו - 96 ס"מ לחזו"א, ואם מניחם למעלה, יצא^מ.
אבל למעלה מ - 20 אמה לא יצא^מ ושיעורו 9.60 מ' להגרד"נ ו-11.50 מ' לחזו"א.

----- = מקורות וציטוטים = -----

^{עב} שבת כ"א: רמב"ם (פ"ד סעיף ז'). שבלי הלקט (סי' קפ"ה). מנהג תלמידי הגר"א. מהרי"ל דיסקין. מקראי קודש (סי' י"ז). תשו' התעוררות תשובה. הרב צ.פ. פראנק. הגר"ש אלישיב, עבר האונס יקיים מצוה כתיקונה, כי לכתחילה תוקן רק לשעת סכנה ע"מ לשנות כשעובר הסכנה.

^{עג} שבת כ"א: כל בו. טור ושו"ע (סעיף ה').

^{עד} מהר"ם מרוטנבורג מביאו טור (סי' תרע"א), מפני שלמטה מג' הוי כארעא סמיכתא ואינו ניכר שהדלק במתכוין, וליכא פרסומי ניסא. ובשו"ע (סעיף ו'). בן איש חי וישב. משנ"ב (ס"ק כ"ו). כפה"ח (שם ס"ק מ"ו).

^{עה} פרי חדש (סי' תרע"א ס"ק ו'), הניחה למטה מג"ט יצא. פמ"ג (א"א ו'). משנ"ב (ס"ק כ"ו).

^{עי} תשו' מנח"י (ח"ו סי' ס"ה) שאם השלהבת הוא למעלה מג' טפחים אין חסרון במה שרגל המנורה על הקרקע, שניכר שבעה"ב הניחו שם. ומשום כבוד המצוה יניח המנורה על מגש (הליכות שלמה פי"ד ס"ו).

^{עז} שבת כ"א: ס' המנהגים ר"י טירנא. טור ושו"ע (סעיף ו'). לבוש. משנ"ב (ס"ק כ"ז).

^{עח} מרדכי שבת כ"ב: טור ושו"ע לבוש. חיי אדם.

^{עט} שבת כ"ב. רמב"ם. טור ושו"ע (סעיף ו').

מקום הלהב

מד. מודדים לפי מקום הלהב שיהיה תוך עשרה טפחים או 20 אמה³.

טפח סמוך לפתח

מה. מצוה להניח את הנרות בטפח הסמוך לפתח⁴⁰. ומשמאל לכניסה לפתח ותהי' מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל⁴¹.

דירת קומות

מו. אם גר בדירת קומות, יכול להניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים, אבל אם החלון הוא למעלה מ-20 אמה מהרחוב, חסר בזה פרסום לבני רה"ר ויעדיף להניחו בפתח ביתו⁴².

פרסום לנכרים

מז. אם גר במקום נכרים, אין מצות פרסומי ניסא בהדלקת נרות בחוץ⁴³, ויש שכתבו שיש בזה ענין⁴⁴.

----- = מקורות וצינונים = -----

³ מקור חיים. ערוה"ש (סי' תרע"א סעיף כ"ב). מנח"י (ח"ו סי' ס"ה). דברי יציב (ח"ב סי' רפ"ד). הליכות שלמה (פי"ד סעיף ו'). אבל בלקט יושר כתב: אם תחתון של נר תוך י' אע"פ שעליו גבוהה הרבה אין בכך כלום.

⁴⁰ שבת כ"ב. ברש"י שם שאם ירחיקנו מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם. טור. מהרי"ל. דרכי משה. לבוש.

⁴¹ שבת כ"ב. שאלתות דרב אחאי פ' וישלח. טור ושו"ע סעיף ז'. לבוש. משנ"ב (ס"ק ל"ג).

⁴² ראה פרי חדש. מחצה"ש. חיי אדם. משנ"ב שעה"צ (ס"ק מ"ב).

וכ"ה דעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פי"ד 3). והגר"ש אלישיב במקרה זה עדיף להדליק בפתח הבית לחדר מדריגות. וכן הגר"ל שטיינמן אם נחשב פרסומי ניסא בקומה גבוהה א"כ לא משכחת ליה דין 'גבוהה מכל' אמה' אלא כשאין בית סמוך לה. ודעת שבט הלוי (ח"ד סי' ס"ה) שיש פרסום לשכנים בבניינים ממול, בצירוף פרסום לבני הבית.

⁴³ ס' נוהג כצאן יוסף (עמ' קפ"ג ס"ק ב'). תשו' אגרות משה (ח"ד סי' ק"ה ז') תשו' להורות נתן (ח"ד סי' ס"ג) שאין מצות פרסומי ניסא לנכרים, ועד דכליא ריגלא דתרמודאי הוא סימן שכל עוד מוכרים, עדיין יהודים מסתובבים ברחוב.

⁴⁴ התעוררות תשובה (ח"א סי' קנ"ג) שיש ענין גם בגויים והתגדלתי והתקדשתי ונדעתי לעיני גויים רבים. בית פנחס מבעמח"ס פתחא זוטא ובתשו' קנין תורה (ח"ח סי' ל"ד).

פרק ט' המנורה

סוג המנורה

מח. מצוה להדליק בנר של מתכת או זכוכית, משום הידור מצוה¹⁹.

מט. בקו" סוד הדלקת נר חנוכה" (רבי יצחק בן הראב"ד) מפרט 15 דרגות כלים ראויים

לנר חנוכה

א. כלי זהב, ב. כלי כסף, ג. נחושת קלל דומה לזהב, ד. נחושת אדום, ה. של ברזל, ו. של בדיל, ז. עופרת, ח. כלי זכוכית, ט. כלי עץ, י. כלי עצם, יא. כלי חרס מצופה באבר, יב. כלי חרס בלתי מצופה. חדש יג, קליפות רימון, יד, קליפות אגוז הנדי, טו, קליפות האלון. וכ"ה בס' חסד לאברהם²⁰.

כלי לנרות

נ. ראוי להדליק כל נרותיו, גם נר שעוה בתוך כלי, אבל אינו מעכב²¹.

נרות בשורה ישרה

נא. יעמיד הנרות בשורה ישרה, לא יוצא ונכנס²².

----- = מקורות וצינונים = -----

¹⁹ טור וש"ע סימן תרע"ג (סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק כ"ח).

²⁰ ראה בספרי ימי החנוכה בסוף הספר.

²¹ אבני נזר (ח"ב סי' ת"ק) מביא חסד לאברהם הנ"ל ומסיק שהכלי בכלל הנר. אבל משמעות רוב הפוסקים שכלי אינו מעכב, תשו' חכם צבי (סי' ע"ה), שבות יעקב (ח"א סי' ל"ג), ומשנ"ב סי' תרע"א (ס"ק י"ח), תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קנ"ז).

²² מהרי"ל. שו"ע. מג"א. משנ"ב ס"ק ט"ו.

פרק י' שמנים

נב. כל השמנים כשרים לנר חנוכה.³ ושמן זית מן המובחר, א. שאורו צלול. ב. שבו נעשה הנס.^{3א}

שמן זית

נג. למצוה מן המובחר יקח שמן זית, ואם אין לו, מצוה בכל שמן אחר שאורו זך ונקי,^{3ב} ואם אין לו שמן, ידליק בנר שעוה.

א. **שמן למאור:** אע"פ שיש לו חימצון גבוהה- כשר להדלקה.^{3ב} ויש שהידרו להדליק בשמן זך.^{3ב}

ב. **שמן מר:** מותר.^{3ב}

----- = מקורות וצינונים = -----

³ שבת כ"א. טור ושר"ע (סי' תרע"ג סעיף א').

^{3א} שבת כ"ג. דרכי משה (ס"ק א'). תשו' ר"י ברונא. לבוש. משנ"ב (שם ס"ק ד'). כפה"ח (ס"ק י"ב).

ורבינו יצחק בן הראב"ד כתב ששמן זית היותר זך, משובח.

^{3ב} מהר"י ברונא (סי' ט"ל), מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעוה דעל ידי השמן נעשה הנס. משנ"ב (תרע"ג ס"ק ד').

^{3א} במס' שבת כ"א, כל השמנים כשרים לנר חנוכה. במס' מנחות (פו.) ורמב"ם הל' איסורי מזבח (פ"ז הל' ח') מפרט 9 סוגי שמן 'מפני שינוי מעשיו'. טיפה ראשונה למנורה וכו' ומפרט כל סדר מיצוי השמן. וכך מסתבר היו רמות ואיכויות שונות של השמן בימי קדם, ובשר"ע (סי' תרע"ג) נפסק שכולם כשרים לנר חנוכה. וכ"ד ס' חוט שני, והגר"ח קניבסקי.

בימינו נמצאים סוגים ודרגות שונות של שמן זית: 1. EXTRA VIRGIN - כתית מעולה, השמן מופק בכבישה קרה, חומציות עד 0.8 %.

2. שמן כתית, VIRGIN מופק בכבישה קרה, היינו בתהליך יצורו החימום מתחת 30 מעלות. 0.8 - 1.5 חומציות. 3. שמן זית זך, עד 3% אחוז חומציות 4. שמן מיוצר מגפת זית אכיל.

5. שמן למאור. מיצוי עם הקסאן, נפט ואידוי.

ומעיקר הדין כל השמנים כשרים ואפילו שמן למאור שאינו ראוי לאכילה.

^{3א} רבינו יצחק בן הראב"ד כתב ששמן זית היותר זך, משובח. והגר"ש אלישיב הידר בשמן זית ראוי לאכילה (מנחות פו.) ושמן שיותר דומה למה שהדליקו במנורה (ראה משנ"ב סי' תער"ג). וכן כתבו כמה פוסקים, גם משום שהיות והשמן למאור עבר תהליך עיבוד, אולי 'פנים חדשות באו לכאן' וכבר לא ייחשב לשמן זית כלל.

- ג. **מוצק:** מותר¹³.
- ד. **שמן בב"ח - ערלה:** אסור מפני שכיתותי מיכתת שיעורא¹³.
- ה. **טבל - טריפה:** אסור, מפני שצ"ל מהמותר בפ"ך¹³. והמהרש"ם חולק שאין מהמותר בפ"ך בדרבנן ובדיעבד מותר¹³.
- ו. **תרומה- שמן שריפה:** מותר¹³.
- ז. **שמן שביעית:** יש אוסרין מפני שכתוב, לאכלה ולא להפסד, ואסור להשתמש לאור נר חנוכה¹⁴. ויש מתירין מפני שנהנה במה שאינו יושב בחדר חשוך, ונהנה במצות פרסומי ניסא¹⁵.
- ח. **גזול:** צ"ע אם כשר¹⁶.
- ט. **תחת המיטה:** אין להשתמש¹⁷. ויש מתירין בדיעבד¹⁸.

----- = מקורות וצינונים = -----

¹³ כפה"ח תרע"ג (ס"ק י"א).

¹⁴ שבט הלוי, נשאר משקה לא מאכל. דעת תורה (בס"י תר"ע) בשם תשובה מאהבה שהשמן שמצאו החשמונאים היה קרוש כדין אוכל. תשו' מגדנות אליהו (ח"ד סי' קי"ד).

¹⁵ פמ"ג (פתיחה כוללת חקירה ט' ט"ו), תשו' מהרש"ם (ח"ד סי' קכ"ב), אג"מ (א' סי' קצ"א). מנח"י (ז' מ"ז). בדיעבד מותר- פמ"ג

¹⁶ שנות חיים (סי' רי"ח) שצריך להדליק רק מהמותר בפ"ך, בתשו' בית שלמה (סי' ק"ח) שבמצות דרבנן אין להחמיר.

¹⁷ מהרש"ם (ח"ט סי' ל"ט). דעת תורה (סי' תרע"ג). בתשו' אגרות משה (ח"א סי' קצ"א) ובתשו' מנחת יצחק (ח"ז סי' מ"ז) לאסור לכתחילה, ובדיעבד שכבר הדליק אינו צריך לחזור ולהדליק. פ' ירושלמי תרומות (פי"א הל' ה'). מקראי קודש (חנוכה סי' י"ט) תשו' מבי מדרשא (ח"א סי' פ"ה) מבואר באורך. אבל בס' דרך אמונה אוסר.

¹⁸ רידב"ז פא"ה (פרק ה' הל' ט). תשו' לבושי מרדכי (מהדו"ג סי' נ"ג). מהר"ש ענגיל (ח"ב סי' ד'). תורת הארץ (ח"א פ"ח). אמרי יושר למהר"ם אריק (ח"א סי' ק'). ובס' דרך אמונה (פ"ה הל' ח' ס"ק מט) כתב שהחזו"א אסר. ובתשו' משנת יוסף (ח"א סי' כו) נוטים לאסור.

¹⁹ מג"א תרע"ח (ס"ק ב'), שעה"צ (ס"ק ה'), אם אין לו נר אחר נמי מותר, ואף דע"כ משתמש על שולחנו בנר חנוכה. שערי תשובה (סי' תרע"ג ס"ק ג'). שעה"צ תרע"ג (ס"ק י"א) מהפרי חדש דליך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל שרי, דלא מחוייב להעצים עיניו, דלא מקרי תשמיש. הליכות שלמה (פ' טו ז'). קנין תורה (ח"ג סי' י"ז). אור לציון (שביעית פ"ב ג'). כרם ציון הלכות פסוקות (פ' י"ג הע' ו'). ועיי"ע בשבט הלוי (ח"א סי' קפ"ד). אור לציון (ח"ד מ"ד).
²⁰ משנ"ב תרע"ג (ס"ק ב') משו"מ. האם אמרינן מצוה הבאה בעבירה במצווה דרבנן.

נר שעוה

נד. מותר להדליק בנר שעוה^{קי} או נר פארפיין, מכל מקום מצוה טפי בנרות שמן שעל ידם נעשה הנס^{קי}.

כמות השמן

נה. צריך להכניס במנורה כמות שמן שידלק כחצי שעה לאחר צאת הכוכבים^{קה}.

מנורת חשמל

נו. במנורות חשמל אין יוצאים ידי חובת נר חנוכה^{קט}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קי} ב'א'ח' (פר' נח שנה ב'). כפה"ח, מפני רוח רעה ששורה עליו

^{קה} שומר מצוה לא ידע דבר רע. יב"א (יו"ד סי' ט')

^{קי} רמ"א סי' תרע"ג (סעיף א'), נרות שעוה אורן צלול כמו שמן.

^{קי} מאירי (שבת כ"א) מהר"י ברונא (סי' ט"ל) פרי חדש.

אבל דעת המהר"ל מפראג (נר מצוה אמר יהודה בן) לא להדליק כלל בנר שעוה וחלב, אבל במחצה^ש שם כתב שאין נוהגים כן. שעה"צ (ס"ק ד').

^{קה} שבת כא: מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. וברי"ף, עד אחר שקיעת החמה כמו חצי שעה. שו"ע סי' תרע"ב (סעיף ב').

^{קט} בית יצחק (יו"ד סי' ק"כ). לבושי מרדכי. מהרש"ג (ה"ב סי' ק"ז). שצריך משהוא שיש בו שמונית כשמן או שעוה. כפה"ח 1. שאינו זכר לנס שהיה שמן ופתילה. 2. שהמנורה היתה נדלקת ע"י אדם, זה ע"י מכונה. 3, העששית שיש בה כח האור היא מלאה אור, הוי כמדורה שאין עולה אפי' לנר אחד.

פרק יא פתילות

נז. כל הפתילות כשרים לנר חנוכה^ק, ומצוה מן המובחר להשתמש בצמור גפן או בחוטי פשתן^{קא}.

נח. פתיל צף- ניתן להדליק בו ואין צורך להוריד שעווה. אם רוצים, ניתן להטביל קצה העליון בשמן לפני שמדליק^{קב}.

החלפת פתילות

נט. אין חובה להחליף פתילות כל יום^{קג}. ולפעמים הפתילות הישנים נוחים יותר להדלקה^{קד}. ויש שכתבו המנהג להחליף פתילות כל יום^{קטו}.

נר השמש

ס. נר השמש עושין מנר שעוה^{קטז}. ויש מדליקים נר השמש בשמן^{קטז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קי שבת כ"א: טושו"ע סי' תרע"ג (סעיף א').

קי"א חיי אדם (כלל קנ"ד סעיף ה'). דרכי חיים ושלוש (ס"ק תתי"ד). משנ"ב (ס"ק ב').

קי"ב בעת הדלקה השעוה נמסה מיד. בנוסף, הרי בתשו' מהר"י ברונא (סי' ל"ט) כתב דלא יסלק ידו עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצא מן השמן, ומביאו בה"ל (סי' תרע"ג) ואז ודאי כבר נשאבת השמן. ובכל זאת, אם ירצה יוכל לטפטף טיפה שמן על הפתילה לפני שמדליק. שבט הלוי ח"ח סו"ס קנ"ז.

קי"ג מס' סופרים פ"כ הל' ד'. שבלי הלקט. אבודרהם. שו"ע (סי' תרע"ג ס' ד').

והפתילה שהדליק בו לבילי הראשון, (שהוא מחובת המצוה), יעביר לבילי השני לנר הראשון שמדליק, ולא להשאירו במקומו. מפני שאז ישמש כנר של הידור, ונמצא מורידו מקדושתו.

קי"ד לבוש (תרע"ג סעיף ד'). פרי חדש. א"ר. חיי אדם (קנ"ד סעיף ה'). ערוך השולחן. ליקוטי חב"ח שהחתם סופר לא החליף. משנ"ב (שם ס"ק ל"א).

קי"ט מאירי שבת כ"א. ס' תניא. כל בו. ארחות חיים (ס"ק י"א). דרכי משה, שאין חובה להחליף אבל נהגו כן. מפני 1. שבכל לילה היה הנס מתחדש. 2. זכר למקדש שהיו מחדשין אותו בלילה אל מנורת המאור. לקט יושר. דרכי חיים ושלוש.

קי"ט בן איש חי. הוספות לשו"ע הגרש"ז ו. שעוה הוא שני לשמן זית. 2. אין נוח לטלטל שמן ופתילה. 3. לעשות היכר נוסף בין שמש לנרות חנוכה.

קי"ז כן נוהגים בכמה מקומות. כפה"ח סי' תרע"ג (ס"ק ל"ו).

פרק יב הנמצא מחוץ לביתו

כשאינו בבית, אשתו מדלקת

סא. אם אין האיש בביתו, חייבת אשתו להדליק קי"ח, ונחשב כמו שהוא הדליק בעצמו קי"ט.

הדלקה באכסניה להוציא בני ביתו

סב. אם האיש אינו בביתו, ומדליק במקום אכסנייתו, מוציא גם את אשתו שלא נמצאת בבית ק"פ. אבל אם 'משתתף' באכסניא, אינו מוציאה קכ"א.

ויש חולקין וסוברין שאם האיש אינו בביתו אינו יכול להוציא את אשתו שלא נמצאת על ידו קכ"ב.

אכסנאי

סג. מי שהוא אכסנאי ואשתו אינה נמצאת בביתה, ומדליקה במקום הימצאה, אינה מוציאה את בעלה קכ"ג.

שוהה בארץ אחרת, לצאת ע"י בני ביתו

סד. מי שנסע לארץ אחרת, (אפילו אם יש הפרשי זמנים מביתו), יוכל לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו קכ"ד.

----- = מקורות וצינונים = -----

קי"ח שו"ע (סי' תרע"ה סעיף ג'), אשה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה. במג"א (שם ס"ק ד') ומביאו משנ"ב (שם ס"ק ט'), בעד כל בני ביתה וכו' וכשארין האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה.

קי"ט מג"א (סי' תרע"ו ס"ק ב'), משנ"ב (שם ס"ק ז'), אם אשתו מדלקת עליו בתוך ביתו חשוב כמו שהדליק בעצמו.

קכ כשהאשה אינה בביתה כגון בבית חולים, בית החלמה וכדומה, והבעל אינו מדליק בבית, אלא בבית הוריו וכדו' יוצאת האשה בהדלקתו, כיון שמדליק בעצמו, מבית לוי (פרק ל' סעיף ג'). וכ"ה הגרא"ל שטיינמן, שהרי 'אשתו כגופו' לכן יוצאת ידי חובה.

קכ"א אבל אם אינו מדליק בעצמו רק משתתף בפרוטה בהדלקת בעה"ב, אינה יוצאת בהדלקתו, מבית לוי שם.

קכ"ב הליכות שלמה (פי"ג ובהערה י"א י"ג). פניני חנוכה (עמ' קי"ח) מהגר"ש אלישיב. שלמי תודה מהגר"נ קרליץ.

קכ"ג הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 21), ובשלמי תודה (סי' יט ג') שכן דעת הגרא"ל שטיינמן.

סד. אבל אם כשאשתו מדליקה בבית, עדיין לא הגיע שעת הדלקה בארץ שבו האיש נמצא, נחלקו הדיעות אם יכול לצאת מהדלקתה^{קכד}. ולכן יכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו וידליק בעצמו^{קכה}.

מסיבה אצל הורים

סו. בנים נשואים שהולכים לבית הוריהם בליל חנוכה, מכיון שלנים בביתם ידליקו בביתם, ולכן אין להם לקבוע אכילה ושתייה לפני ההדלקה^{קכז}. ואם בבית הוריהם עורכים מסיבה בחברת משפחתם, יש שמתירים להדליק שם ולאכול סעודה קבועה^{קכח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קכד} ע"י משנ"ב (סי' תרע"ז ס"ק ב'), מדינא כשאשתו מדלקת נר חנוכה בביתו, הוא יוצא ידי חובתו בהדלקתה אף שהוא במקום רחוק מביתו, ואין צריך שוב להשתתף אפילו בפרוטה. הליכות שלמה (פי"ג סעיף ד'). תשו' מנח"י (ח"ז סי' מ"ו).

^{קכה} כגון אם האשה נמצאת בארץ ישראל ובעלה בארה"ב. בתשו' מנחת יצחק (ח"ו סי' מ"ו) מסתבר שיוצא ידי"ח בהדלקתה, רק באופן שאשתו מדליקה בזמן שכבר הגיע שעת ההדלקה במקום בו הוא נמצא, ואף אם היא כבר חלפה, לפי שהחיוב להדליק הוא כל היום, אלא שקבעו להדליק בלילה בזמן מסויים בו יש פרסומי ניסא, ודי בכך שבמקום שהיא מדליקה יש פרסומי ניסא, אבל אם לא הגיע שעת הדלקה במקום בו הוא נמצא, אינו יכול לצאת בהדלקתה כיון שעדיין לא הגיע זמן חיוב לאותו יום. וכן דעת הגר"צ אבא שאול (נר ציון פ"ה).

אבל דעת הגרש"א (הליכות שלמה פ' י"ג סעיף ד') שיוצא מהדלקה מביתו, אע"פ שבמקום שהותו אין עתה זמן הדלקה כלל. וגם בהדלקת נר ראשון דחנוכה אע"פ שבמקום שהותם עדיין אינו חנוכה, דעיקר חובת פרסום הנס תקנוהו על הבית, בהדלקת אחד מבני הבית. וכ"ה בחוט שני (עמ' שי"א) והטעם שבני ביתו פטורים בהדלקת בעה"ב, אינו משליחות, אלא שכיון שיש נר דלוק בביתם, ממילא פטורים, ולכן אם האשה הדליקה בזמן בביתו הראוי הרי יוצא במה שהודלק נר בביתו.

^{קכז} מנח"י שם, יכון שלא לצאת בהדלקתה וידליק בעצמו או ישתתף בפרוטה במקום שנמצא. וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (שמעתתא דמשה) הגריש"א (שבות יצחק ח"ח פי"ג)

קכז תשו' מהרש"ל (סי' פ"ה), משנ"ב (סי' תרע"ב ס"ק י') שאסור לאכול לפני הדלקת נרות. וכיון שחייב להדליק נר איש וביתו, ואצל הוריו אינו ביתו

קכח בתשו' קנין תורה (ח"ה סי' ע"ב) משמע בדברי ה"ט"ז (סי' תרע"ז) והמג"א, שחייבו אותו לחזור לביתו ולהדליק, כשאשתו וב"ב נשארו בבית, אבל כשהלך עם כל משפחתו לבית הוריהם, הרי נכלל בדינו דהפרי חדש (סי' תרע"ז) ומובא בבה"ל (סי' תרע"ז ד"ה במקום) שא"צ להדליק בביתו כי אין לו למי לפרסם הנס. ולכן כשעורכים מסיבה לכל המשפחה, מותר בדיעבד להדליק שם הנרות. וכ"ה הגר"מ שטרן שליט"א, שלכתחילה יש לבוא למסיבה רק אחרי הדלקת נרות כל אחד בביתו, אבל בדיעבד, ניתן לסמוך על היתר זה.

פרק יג סדר הדלקת הנרות

אסיפת בני ביתו

סז. בני ביתו יתאספו בשעת הדלקת הנר, כדי לפרסם הנס^{קכט}.

לשם יחוד

סח. יש הנוהגים לומר לשם יחוד לפני ההדלקה^{קל}.

ברכת הנרות

סט. מברך שני ברכות: להדליק נר חנוכה^{קלא}. שעשה נסים לאבותינו. ובליל ראשון מוסיף ברכת שהחיינו.

ידליק היטב

ע. ידליק הפתילה היטב, ולא יסלק ידו מהנר עד שהלהב עולה^{קלב}.

הנרות הללו

עא. אחרי שהדליק נר ראשון יאמר, הנרות הללו אנו מדליקין^{קלג}. ויש שאומרים אותנו אחרי הדלקת כל הנרות^{קלד}.

----- = מקורות וציונים = -----

קכט מהרי"ל. מג"א. חיי אדם. משנ"ב (ס"ק י').

קל יפה ללב. יסוד ושורש העבודה. סי' ר"י עמדין. סי' אוצר התפילות.

קלא שר"ע סי' תרע"ו סעיף א', וכ"ה נוסח האר"י שעה"כ (ק"ח), בגמרא שבת (כ"ג), הנוסח 'נר של חנוכה', וכ"ה ברי"ף ושאלתות. המהרש"ל סי' פ"ה כתב הנוסח 'שלחנוכה' במילה אחת וכ"כ השל"ה. ראה סי' ימי החנוכה (עמ' צ"ג) באורך.

קלב מהר"י ברונא (סי' ט"ל). מביאו בה"ל (סי' תרע"ג). ובמשנ"ב (שם ס"ק כ"ה): אם הוא רואה שהאור אינו נאחז בהפתילה, ובודאי יכבה במהרה, שאינו יוצא בהדלקה זו, וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכביה.

קלג מהרש"ל. ט"ז (סי' תרע"ו). משנ"ב (ס"ק ח').

קלד פמ"ג מש"ז סי' תרע"ו (ס"ק ה). פסקי רבנו הזקן בסידורו. משנ"ב (ס"ק ח).

איטר יד

עב. איטר יד, ידליק ויפנה בימין של כל אדם קל^ה.

מעוז צור

עג. בגמר הדלקה נוהגים לזמר מעוז צור ישועתי קל^ה.

פיוט מעוז צור

עד. מחבר הפיוט חתם את שמו בראשי החרוזים "מרדכי חזק".

ועניינו לספר על צרות ישראל במשך הדורות החל מגלות מצרים עד גלות יון, ושניצלנו מכל אלה, תקותינו שכמו"כ נינצל מגלות אדום.

הבית הראשון, בקשה על בנין בית המקדש. **השני,** גלות מצרים. **השלישי** על גלות בבל. **הרביעי,** צרות המן האגגי. **החמישי,** גלות מלכות יון ונס חנוכה. **השישי,** בקשה להנצל ממלכות אדום ולגאולה שלימה.

----- = מקורות וצינונים = -----

קל^ה בשו"ע סי' תרע"ו (סעיף ה') משנ"ב (ס"ק י'), כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין. בנטילת לולב דעת המחבר (סי' תרנ"א ג') דבתר ימין ושמאל דעלמא אזלינן, ולא בתר ימין דידיה. והרמ"א כתב שיטול לולב בימין דידיה והאתרוג בשמאל דידיה. אבל גם לדעת הרמ"א שאני נר חנוכה מנטילת לולב, ששם נדרש מהפסוק ולקחתם לכם, לקיחה ביד, ולכן צריך שתהא הלקיחה של כל אדם כדרכו, בימין שלו, אבל פניה לימין שנלמד מכל פונות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין כמ"ש בסי' תרע"ו ה', ובמשנ"ב שם ס"ק י'. עיי"ע תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קנ"א).

בתשו' נשאל דוד (להגר"ד אופנהיים אב"ד פראג – ס' כ"ט) שבנר חנוכה לכו"ע ידליק ככל אדם ביד ימין, ומציין דברי בעל העיטור (מובא ב"י תרנ"א ג') שבמצוות דרבנן איטר יד יעשה כימין כל אדם. וכ"ה הגר"ח ק שיש לפנות לימין כשאר אנשים.

קל^ה לקט יושר. מנהגי וורמיישא. מקור חיים מהחור"י. משמרת שלום.

שהות ליד הנרות

עה. ראוי שהמדליק ישהה אצל הנרות חצי שעה לאחר הדלקתם כדי לראותם^{קלז}.

מלאכה לנשים

טעם מניעת מלאכה

עו. נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות^{קלח}:

1. כדי להכיר שאסור להשתמש לאורם^{קלט}. 2. מפני שהתשועה באה ע"י אשה^{קמ}.

מלאכות

עז. מלאכות היינו: כביסה, אריגה, תפירה, גיהוץ. מנהג ירושלים להימנע מכל מלאכה בחצי שעה הזה^{קמא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קלז מקור חיים סי' תער"ב, דעיקר מצוה שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם וכו'. שב יעקב (סי' כ"ב). וכן בהוספות לשו"ע הגרש"ז מנהגי בית הרב: מתעכבים סמוך לנרות כחצי שעה. נפש דוד הנהגות ב' י"ד.

קלח שבלי הלקט. טושר"ע (סי' תר"ע).

קלט ב"י. לבוש.

קמ מטה משה. מג"א סי' תר"ע (סעיף ב).

קמא הליכות שלמה, חנוכה. ספרי ימי החנוכה (פ' ט"ז סעיף א').

פרק יד הדלקה בבית הכנסת

פרסומי ניסא

עח. כתב הריב"ש שנוהגין להדליק בבית הכנסת בברכה, משום פרסומי ניסא^{קמ"ב}.

בין מנחה למעריב

עט. בבית הכנסת נוהגין להדליק בין מנחה לערבית, בשעה שהציבור מקובצים^{קמ"ב}.

מקום הנחה

פ. מניחם בכותל דרום, זכר למנורה שבמקדש^{קמ"ד}. והמנהג שהמנורה במקום גבוה^{קמ"ה}.

ברכה

פא. אע"פ שהדלקת ביהכנ"ס הוא מנהג, מברכין עליו^{קמ"ו}, ואפילו אם כבר בירך בביתו^{קמ"ז}.

קטן

פב. לכתחילה אין להדליק נרות ביהכנ"ס על ידי קטן^{קמ"ח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קמ"ב הריב"ש (בסי' ק"א) כתב שהוא מנהג ותיקין משום פרסומי ניסא כיון שאנחנו מדליקים בפנים ואיננו יכולים לקיים המצוה כתיקונה על פתח ביתו מבחוץ. וכתב בס' המנהיג כיון שהנס היה בבית המקדש, עושים זכר ב'מקדש מעט' בגולה. ובס' כלבו כתב שמדליקין בבית הכנסת להוציא את מי שאינו בקי, וכן הביא הבית יוסף מהכלבו, שמדליקין בביהכנ"ס מפני האורחים שאין להם בית. שו"ע (סי' תרע"א סעיף ז').

קמ"ג כלבו, אבודרהם, רמ"א (סי' תרע"א סעיף ז'), לבוש ח'. משנ"ב (ס"ק מ"ו).

קמ"ד שו"ע שם. משנ"ב (ס"ק מ').

קמ"ה פמ"ג (סי' תרע"ה ב'). משנ"ב סי' תרע"א (ס"ק כ"ז).

קמ"ו מברכין על הדלקת בית הכנסת כמו שמברכין על הלל דראש חודש, משום פרסומי ניסא, ריב"ש שם, שו"ע (סי' תרע"א ז').

קמ"ז ראה שערי תשובה (סי' תרע"א י"א). משנ"ב (שם ס"ק מ"ה).

קמ"ח אע"פ שאין צורך להוציא אחרים, אבל מפני כבוד הציבור (מנח"י ח"ו ס"ה. דברי יציב ח"ב סי' רפ"ו).

הדלקה בבוקר

פג. יש נהגו להדליק נרות בביהכנ"ס בבוקר, בלי ברכה^{קמט}.

הדלקה במנייני חצירות

פד. מניינים המתקיימים בחצרות הבתים:

אם מתפללים בקביעות במקום שהוא מוקף ומקורה ומקום לארוה"ק וכו', יש מקום להדליק בברכה^{קכ}, ואם לאו לא יברכו^{קנא}.

הדלקה במקומות ציבור

פה. נכון שהדלקת נרות חנוכה במקומות ציבור, אולמי שמחות, ובמסיבות חנוכה, ייערכו בלי ברכה^{קכב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קמט לוח אר"י לגרימ"ט. בענין נרות במקדש בבוקר, אי' ברמב"ם (תמידין ומוספין פ"ג י"ב) מצאו שכבה מדליקה.

קכ הבית יוסף (סי' תרע"א) מביא הריב"ש (סי' קי"א) הטעם שתיקנו הדלקה בבית הכנסת, בגלל פרסומי ניסא, ויש קידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות, והכלבו (סי' מ"ד) כתב שהוא הדור המצוה ופרסום הנס וזכר למקדש,

ובס' המנהיג, כתב דאין חיובא בביהכ"נ כי אם בבית שאדם דר בו, אלא נהגו כך על זה שהנס בא במקדש בית עולמים ועושים כ"כ במקדש מעט בגולה, לפרסם הנס לפי שכולם מתקבצים שם.

לכן במקום שמתפללים בקביעות והוא כמו בית הכנסת או בית המדרש מוקף ומקורה, ומקום לארוה"ק וכו', יכולין להדליק ולברך.

קכא הדלקה בבית כנסת לא נזכר בגמרא, אלא מנהג ותיקין (עי' ריב"ש), והבו דלא לוסוף עלה. וכבר דחקו רבותינו למצוא טעם על ברכה זו בבית הכנסת (מנח"י ח"ו סי' ס"ה), לכן אין מדליקים רק אם הפרסום הוא אכן בבית מדרש ממש וזכר למקדש כמ"ש הריב"ש, הכלבו וס' המנהיג, ומשנ"ב (ס"ק מ'), וראה עוד הערה הבא.

קכב כפה"ח (סי' תרע"א ס"ק ס"ה). הואיל והברכה שבבית הכנסת אינה מעיקר התקנה, לא נוסף עליו. וכן הדלקות שעושים במקומות ציבור ובמסיבות, אין לברך. (מנח"י ח"ו סי' ס"ה. דברי יציב סי' רפ"ו ג'. הליכות שלמה פי"ז ס"ד. תשל' ציץ אליעזר. תשל' שבט הלוי ח"ד סי' ס"ה) ובתשל' אז נדברו כתב להתיר (ח"ו סי' ע"ה, י"א סי' ל"ד) ובחב"ד מדליקים בברכה, וכ"ה בס' יביע אומר (ח"ז).

בכותל המערבי מדליקים בברכה, מפני שנחשב לבית הכנסת, ומתפללים שם בקביעות (גרי" ש אלישיב. תשובות והנהגות).

פרק טו שבת חנוכה

זמן הדלקה בע"ש

פנ. בערב שבת מדליקים נרות חנוכה מזמן פלג המנחה שהוא שעה ורבע (זמניות) לפני הלילה^{קנ"ג}.
אבל אם הדליק לפני פלג המנחה אינו יוצא ידי חובתו^{קנ"ד}.

שיעור השמן

פז. צריך לתת שמן בנרות שיספיק להדליק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים^{קנ"ה}. ואם אין לו כל כך הרבה שמן, יראה שעל כל פנים נר אחד ידלוק כשיעור הזה^{קנ"ו}.

תפילת מנחה

פח. יש נוהגים להתפלל מנחה בערב שבת ולאחר מכן להדליק נרות חנוכה^{קנ"ז}.
ויש מתפללים מנחה אחרי הדלקת נרות חנוכה^{קנ"ח}.

----- = מקורות וציונים = -----

קנ"ג רמ"א (סי' תרע"ט). ח"א. פר"ח. משנ"ב (ס"ק ב). בתשו' חת"ס (ח"ו סי' ז') שכיון שאי אפשר לשמונת ימי חנוכה בלא שבת, אם כן, כשתקנו חכמים להדליק נר חנוכה, הם תקנו וחיבו להדליק לכתחילה בע"ש מבעוד יום, ועל חיוב זה אפשר לברך וציונו. שבט הלוי (ח"א סי' ק"צ).

קנ"ד דרך החיים. משנ"ב.

קנ"ה לבוש. פמ"ג. משנ"ב (ס"ק ב').

קנ"ו משנ"ב סי' תרע"ט (ס"ק ב).

קנ"ז פמ"ג (א"א סי' תרע"א): שלא יהא כרתית דסתרי. ובדבר שמואל, ת' מנחה כנגד תמיד של בין הערבים ונ' חנוכה זכר לנס הנעשה בנרות המנורה הנדלקות אחר תמיד של בין הערביים. ברכי יוסף. בא"ח. הוספות לשו"ע הגרש"ז. משנ"ב ס"ק ב. שעה"צ (ס"ק ז).

קנ"ח קיצור של"ה. מנהגי וורמיישא. מקור חיים. דברי חיים. קאמארגא. בעלו. ועוד קהילות. תשו' צור יעקב (ח"א סי' קל"ו), יתכן מפני שהתפללו מנחה ממש לפני השקיעה ואז לא יספיקו ללכת הבייתה ולהדליק. וא"צ לחשוש שברגע שמדליק נרות חנוכה כבר נחשב כלילה (ואיך יתפלל מנחה אח"כ) שהרי לאחר הדלקת נ"ח מדליקים נרות שבת וליכא מאן דחש לזה מכיון שכך תקנת חז"ל בע"ש להדליק קודם.

נר חנוכה ונר שבת

פט. מדליקים נרות חנוכה ולאחר מכן נרות שבת קניט.

הגנה מהרוח

צ. יש להזהר לא להעמיד את הנרות במקום ששולט שם הרוח קפ.

נרות בדלת

צא. אסור לקבוע את הנרות בערב שבת בדלת עצמה, מפני שתזוזת הדלת מקרבת או מרחקת השמן מהפתילה קפא.

הנרות הללו

צב. לאחר הדלקה אומרים הנרות הללו, אבל את הזמר מעוז צור ישועתי, מזמרין בליל שבת קפב.

נוסע לשבת מביתו

צג. כשנוסע לשבת מביתו, ואשתו בבית, תדליק שם קפי. ומעיקר הדין מוציאה גם את בעלה קפד, לכן לכתחילה יראה להדליק לפני שאשתו מדליקה קפה, וגם יכוונו שאינו רוצה לצאת בהדלקתה.

צד. מי שהוא אכסנאי ואשתו אינה נמצאת בביתה, ומדליקה במקום הימצאה, אינה מוציאה את בעלה קפו.

עיי"ע לעיל פרק 'הנמצא מחוץ לביתו' פרטי הלכה זו.

----- = מקורות וציונים = -----

קנט טור. שו"ע (סי' תרע"ט). לבוש. אין צורך לאחר הדלקת נרות חנוכה ממה שרגיל להדליק נרות שבת, שכך תקנו לכתחילה, שבערב שבת מדליקים קודם (תשו' אג"מ אר"ח ח"ד סי' ס"ב). קס טוש"ע סי' תר"ף.

קסא שו"ע סי' תר"ף. לבוש.

קסב לקט יושר. מנהגי ק' וורמיישא. דרכי חיים ושלום.

קסג שו"ע סי' תרע"ה סעיף ג', אשה מדלקת נר חנוכה שאף היא חייבת בה.

קסד משנ"ב (סי' תרע"ז ס"ק ב'), כשאשתו מדלקת נר חנוכה בביתו הוא יוצא ידי חובתו בהדלקתה וכו'.

קסה שו"ע תרע"ז סעיף ג' מתרומת הדשן. ובמשנ"ב (שם ס"ק ט"ז)

קסו הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 21), ובשלמי תודה (סי' יט ג') שכן דעת הגרא"ל שטיינמן.

אשה בבית אביה

צה. כשנמצאת בבית אביה יכולה לצאת ממונו,

טלטול מנורה על מגש

צו. אם הניח המנורה על מגש המיועד לנרות, וחושש שהמנורה יגנב או ינוק, אפילו הניח על המגש מאכל או דבר היתר, אין לטלטל את המגש בשבת^{קסז}.

טלטול מנורה על כסא

צז. אם הניח את המנורה על כסא, במקום שמפריע למועבר^{קסח} או יש חשש שיפול ואנשים ינוקו, יניח על הכסא דבר חשוב^{קסט}, ומותר לטלטלו כשהנרות יכבו^{קע}. ועדיף לטלטל את הכסא כלאחר יד.

זמר אכלו משמנים

צה. בשבת חנוכה, יש המזמרים שיר "אכלו משמנים" ויש שלא נהגו לזמרה^{קעא}.



----- = מקורות וצינונים = -----

^{קסז} במג"א (סי' רע"ט ה'), שאין להתיר טלטול נר שהודלק בשבת, ע"י שיניח עליו מבעו"י פת, כיון שהנר טפל לשלהבת, לא לשאר דברים. תשו' אגרות משה (ח"ה סי' כ"ב אות י"א). וכ"ה הגריש"א שאסור לטלטל. והפמ"ג (א"א סוס"י רע"ט) מסתפק אם לעיתים גם מניח מאכלים על המגש. והגרשז"א (בס' טלטולי שבת) להתיר, מפני שמסתבר דלא דמי המגש לפמוט עצמו, וכיון שרגילים בשבת להניח עליו דבר חשוב, מותר.

^{קסח} שו"ע סי' ש"ט סעיף ה', וסי' ש"י סעיף ח',

^{קסט} מג"א (סי' רע"ז ס"ק ח') פמ"ג (א"א שם ח') חיי אדם (כלל ס"ז ד') משנ"ב (שם ס"ק י"ח).

^{קע} רעק"א סי' רע"ט על המג"א ס"ק י"ב.

^{קעא} יש מיחסים שיר זה לבעל אבן עזרא, ונדפס בכמה סידורים. בתשו' מהר"י ברווא חלקו על זה, וכן בס' שער יששכר.

פרק טז מוצ"ש חנוכה

הכנת הנרות

צט. חנוכה שחל במוצאי שבת, טוב להכין הנר ופתילות מערב שבת, בכדי שלא יצטרך להתעכב בהדלקה במוצאי שבת.

צדקתך

ק. במנחה בשבת זו אין אומרים צדקתך^{קעב}.

ערבית בזמן

קא. רבים נוהגים שלא לאחר תפילת ערבית במוצאי שבת בגלל הדלקת נרות חנוכה^{קעג}, ומכל מקום יזהר שלא יקדים להדליק רק כשכבר לילה^{קעד}.

זמן ר"ת

קב. הנוהגים להמתין במוצאי שבת עד זמן רבינו תם, לא ישנו מנהגם^{קעה}.

ויתן לך

קג. בכדי להזדרז ככל האפשר להדליק נרות חנוכה, יש שדחו אמירת ויתן לך, עד אחרי הדלקת נרות חנוכה.

נ"ח בביהכ"ס

קד. בבית הכנסת מדליקים נר חנוכה לפני שעושים הבלדה^{קעז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קעב} מהרי"ל הל' חנוכה. ד"מ סי' תרפ"ג. לבוש סי' תרפ"ג וסי' תרפ"ד ב'.

^{קעג} מעשה רב השלם סימן רל"ז. לוח ארץ ישראל.

^{קעד} ביאור הלכה סימן רצ"ג ד"ה ג' כוכבים.

^{קעה} אגרות משה ח"ד סי' ס"ב. שבט הלוי. הגר"מ שטרנבוך. יב"א ח"ב סי' כ"א.

^{קעו} שו"ע (סי' תרפ"א). ט"ז. מחצה"ש. הוספות שו"ע הגרש"ז. משנ"ב (ס"ק ג'). הדלקת נ"ח בביהכ"ס מצד מנהג, כמו קריאת שה"ש לפני קרה"ת אע"פ שתדיר קודם, הג' רש"ז אוערבראך.

הבדלה – נר חנוכה איזה קודם

קה. בבית, יש נוהגין להבדיל ולאחר מכן להדליק נר חנוכה^{קט}, ויש נוהגין להדליק נר חנוכה קודם ולאחר מכן להבדיל^{קעח}, ודעביד כמר עביד^{קעט}.

פיוטים

קו. פיוטי "המבדיל", ופסוקים ותפילות שרגילים לומר במוצאי שבת, יאמרם לאחר הדלקת נר חנוכה.

נמצא מחוץ לבית-מקום הדלקה

קז. מי שהיה מחוץ לביתו במשך השבת, במוצאי שבת יכול להדליק במקום ששהה במשך השבת אע"פ שמתכוון לחזור לביתו מאוחר יותר במוצאי שבת^{קפ}. אבל אם חוזר מיד לביתו, עדיף להדליק בביתו^{קפא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קע"ו ס' האשכול (ח"ב סי' ר'). אבודרהם. מהר"ל (נר מצוה ח"ב ענייני חנוכה) תדיר קודם. ט"ז (תרפ"א א'). תוס' יו"ט (מלבושי יו"ט ב') מטה משה. דרך החיים (דיני הדלקת נ"ח מוצ"ש א'). ברכי יוסף (תרפ"א ס"ק א') שרבים נהגו כהט"ז. פמ"ג (מש"ז א'). יפה ללב. מל"ח. בא"ח (וישב שנה א' כא). מאור ושמש (פ' מקץ ד"ה וישא עיניו) בשם החוזה מלובלין בשם ר' שמואל שמעלקי מניקלשבורג. הוספות לשו"ע הגרש"ז. ערוך השולחן (סעיף ב') כפה"ח (ס"ק ד') דרכי חיים ושלום (תת"כ) וכן נהג החזו"א (ארחות רבינו ח"ג ל'). שבט הלוי (ח"ו סי' פ"ה).

קע"ח מאירי (שבת כ"ג):. מהרי"ל. כל בו (סי' מ"ד). מנהגי ר"י טירנא. שו"ע (סי' תרפ"א). רמ"א. לבוש. מג"א (ס"ק א'). א"ר: יש עדיין רוח קדושת נשמת שבת עד הבדלה על הכוס. שאילת יעב"ץ (ח"א סי' נ"ב). עי' תשו' אבני נזר (או"ח סי' תצ"ט) חיי אדם (כלל קנ"ד ל"ז). חת"ס (מנהגים פ"ט ב') בה"ל. הליכות שלמה (פ' ט"ז ס"ו).

קע"ט פמ"ג מש"ז. מחצה"ש. ברכי יוסף. משנ"ב.

קפ הגרש"ז איערבאך (הליכות שלמה יד יט). ארחות רבינו. קו' מבית לוי.

קפ"א קו' מבית לוי. ס' חוט השני.

פרק יז מנהגים בחנוכה

חיזוק בלימוד התורה

קח. יש להרבות בלימוד התורה בחנוכה וקיום המצוות, וראוי ששמחת ימי החנוכה תהא מעורבת ובלולה בשמחת התורה^{קפג}.

סיפור נס חנוכה

קט. ראוי לכל אדם לספר לבני ביתו ענין הניסים שנעשו לאבותינו בימים אלו^{קפח}.

מאכלי חלב

קי. נוהגים לאכול מאכלי חלב בחנוכה מפני שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב^{קפד}.

דמי חנוכה

קיא. נוהגים הנערים לסבב על הפתחים בימי חנוכה. ויש להרבות בצדקה^{קפה}.

לביבות - לאטקס

קיב. הרבה נוהגים לאכול לביבות – לאטקס בחנוכה^{קפז}.

סופגניות – פונצ'קעס

קיג. יש הנוהגים לאכול סופגניות – פונצ'קעס^{קפז}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קפב} תשו' מהרש"ל (סי' פ"ה). ב"ח סי' תר"ע. פמ"ג. בא"ח.

^{קפג} קיצור שו"ע (סי' קל"ט סעיף א'). יסוד ושורש העבודה, ראוי לספר לבניו ולבני ביתו הנסים והנפלאות מפי סופרים וספרים שעשה לנו עם קדוש יוצרנו ובוראנו ית"ש וכו' בכדי שיתנו שבח והודאה לית"ש על זה.

^{קפד} ר"ן. ס' כל בו. דרכי משה ורמ"א סי' תרע"א סעיף ב'. פר"ח. משנ"ב (ס"ק י').

^{קפה} חנוכת הבית. מג"א סי' תר"ע. פמ"ג. משנ"ב. בהוספות לשו"ע הגרש"ז: אדמו"ר היה נותן דמי חנוכה - מעות- בליל נר הרביעי או החמישי.
^{קפז} מטוגנים בשמן ומזכירים נס שנעשה בשמן.

ברכת סופגניות

קיד. סופגניות שנילושו ברוב מי פירות או טוגנו בשמן עמוק, הינם מיני מזונות^{קפח}.

סופגניות הנאפות

קמוז. סופגניה הנאפה בתנור, ונילוש מבצק רגיל ומוטבל במעט שמן, אפילו אם מזריקים מעט ריבה לתוכו, ראוי לאוכלה רק בסעודת פת^{קפט}.

סופגניות בסעודה

קמוז. כשאוכל סופגניות בתוך הסעודה, אינו מברך עליהן^{קפז}, ועדיף לכוון בברכת המוציא לפטרם^{קצא}

----- = מקורות וציונים = -----

^{קפי} בק' שריד ופליט הביא מרבינו מיימון אבי הרמב"ם שאין להקל בשום מנהג שפשט לעשות סופגנין, והוא מנהג הקדמונים משום שהם קלויים בשמן זכר לברכתו. בס' הליכות שלמה מביאר טעם שבחנוכת בית חשמונאי גזזו אבני המזבח שהיונים שקצו ולכן משתדלים לומר על המחיה בה מזכירים "ועל מזבחך".

^{קפח} משנ"ב (סי' קס"ח ס"ק פ"ב) כשנלושה מתחילה בדבש וכו' לא היה עליה שם עיסה מעולם וכו' היא פת כיסנין. ובבה"ל (שם ד"ה וכל זה) מביא דעת הט"ז דעל ידי טיגון בשמן, נעשה פת הבאה בכיסנין כמו אם היה נילוש בשמן. הליכות שלמה (פ' י"ז הע' י"א). כף החיים (קס"ח ק"ז).

^{קפט} שו"ע (סי' קס"ח סעיף י"ג), וסופגניות אלה שנילושו בצק עבה ונאפה, יאכל בסעודה שכבר בירך המוציא על פת.

^{קפז} בשו"ע סי' קס"ח (סעיף י"ז) מביא דעת רבינו יונה ור"י, שדבר שביליתו עבה, אם בשלה או טגנה, ברכתה מזונות, ואפילו אם נתחייבה בחלה, כיון שברכת המוציא הולך רק אחר שעת אפייה.

ודעת ר"ת שמברך עליהם המוציא, והשו"ע מסכם: וירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכל אלא על ידי שיברך על לחם אחר תחילה. ובהליכות שלמה (פ' י"ז י"א) שאין מברכין עליהם בשעת הסעודה גם אם באים בסוף הסעודה לקינוח. כי הם משביעות, ונראה שבאכילתם יש גם קצת כוונה לשם שביעה, וא"צ לברך.

ובתשו" אור לציון (ח"ב פ"ב תשובה י') שיש לחוש לדעת ר"ת שברכתם המוציא, ונפטר בברכת הלחם.

^{קצא} ביאור הלכה (סי' קס"ח ד"ה וירא).

סופגניות חלביות

ק"ז. סופגניות חלביות מותר לאפותם^{קצ"ב}, וצריך שיהא ניכר שהם חלביים^{קצ"ג}.

סביבון-דריידל

ק"ח. יש נוהגין לשחק בסביבון – דריידל בחנוכה, ונאמרו בזה כמה טעמים^{קצ"ד}.

זאת חנוכה

ק"ט. שמיני של חנוכה נקרא "זאת חנוכה" ומסוגל בו לישועות^{קצ"ה}.

----- = מקורות וציונים = -----

קצ"ב בשו"ע יו"ד (סי' צ"ז סעיף א') שאסור ללוש עיסת לחם חלבית, או בשרית, מחשש שיבוא לאוכלו עם המין השני. מותר רק אם מכין דבר מועט, היינו לסעודה אחת (שו"ע שם) או ליום אחד (רמ"א).

וכן אם עושה היכר בפת כגון שמשנה צורתו לפני האפייה (שו"ע שם) וניכר שהוא חלבי או בשרי.

קצ"ג בתשו' מהרי"ט (ח"ב סי' י"ח) הא דאסור אם ליכא שינוי, דוקא היכא דאיכא חשש שיאכלן עם גבינה ביחד, אבל היכא דליכא למיחש להכי כמו אותם הממולאים במיני מתיקה שאין דרך לאוכלן עם גבינה, מותר ללוש אותם עם שומן. ולא חוששים שמא יאכל גבינה אחריהם דדיינו מה שאסרו ואין לנו לגזור גזירה אחרת עליה. מביאו פתחי תשובה (סי' צ"ז ס"ק ג', חכמת אדם כלל נ' דין ג').

הרי שמעיקר הדין אין צורך בהיכר, אבל למעשה נוהגים לעשות שינוי ניכר בסופגניות חלביות כמו צורה שונה, או זילוף פסי שוקולד לבן על הסופגניה.

קצ"ד באוצר מנהגי ישורון (סי' י"ט אות ד') שבזמן הגזירות למדו תורה בסתר וכשבאו היונים הוציאו בני"י את הסביבונים כאילו שמשחקים בהם. בני יששכר (כסלו טבת ב' כ"ה) ענין סיבוב הסביבון מרמז על אתערותא דלעילא. עוד ירמוז המילה ג'ש'נ'ה': ג'ופני ש'כלי נ'פש ה'כל. והוא בגי' משיח. מנהגי חתם סופר, (פ"ה) שהיה משחק בסביבון מכסף באחד מלילות חנוכה.

קצ"ה א"ר. בני יששכר בחנוכה יש מקום לעורר פקודת עקרים ועקרות. גם הוא עת רצון לקבל בעלי תשובה רמז "בזאת יכופר עון יעקב". ליקוטי מהרי"ח. טעמי המנהגים. מנהגי ארץ ישראל. ס' ימי החנוכה (סי' ט"ו י"ח), ובעמוד של"ב.

שריפת שמן ופתילות שנשארו

קכ. השמן (מבזיכי המנורה) ופתילות הנשארים מהדלקת נרות חנוכה עושה להם מדורה ושורפם ^{קצו}.
וכן נהגו רבים לשורפם ביום שמיני של חנוכה במדורה בפני עצמה.

שריפת פתילות בערב פסח

קכא. יש שנוהגים להצניע השמן ופתילות הנשארים ולשורפם בשריפת חמץ בערב פסח ^{קצו}.



----- = מקורות וצינונים = -----

^{קצו} רא"ש, וש"ע (סי' תרע"ז) כתבו בענין השמן, והטור כתב הדין גם על פתילות.

^{קצו} ס' דרוש מנורת זהב כלה (אות י"ח). ספרי חג המצות (פרק ז' סעיף כו).

פרק יח ניטל

קכב. בליל בין 24 – 25 לחודש דצמבר למניינים^{קצ"ח}, מחשבים הנוצרים יום זה כיום הולדת "אותו האיש" (ניטל = NATALE = לידה).
ככמה מקומות מחשבים יום זה בליל שבין 6 - 7 בחודש ינואר למניינים^{קצ"ט}.

קכג. יש הנמנעים מללמוד תורה עד חצות ליל.

יש שהסבירו את הענין מכיון שאז רוח טומאה מתגבר בעולם ולכן נמנעו מללמוד תורה. דעת החתם סופר (אגרות סופרים ב) שיש לישון מוקדם ולהתעורר בחצות ולעסוק אז בתורה.

ויש שהסבירו ההימנעות מלימוד התורה מפני שנמנע מכל יהודי יציאה מביתו בליל ניטל מפחד הנוצרים הפורעים שהיכו באכזריות כל יהודי שנמצא ברשות הרבים (טעמי המנהגים).

בארץ ישראל, ישנם שאין נמנעים מללמוד תורה בליל זה.

קכד. בחו"ל יש הנמנעים מלערוך שמחות ושאר אירועים בליל זה^י.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קצ"ח} ביום זה חל תקופת טבת לרב אדא.

^{קצ"ט} תקופת טבת לשמואל. במקורו, היה הניטל ביום 25 לדצמבר ולפי הלוח הגרגוריאני, הנהוג היום, אבל בעקבות הצורך לעדכן את הלוח לחישוב מדויק, בשנת שמ"ב (1582) קבעה ועדת תוכנים ומלומדים בפקודת גרגוריוס, שיש להזיז את הלוח בעשרה ימים, מה 25 דצמבר, עד ה' 7 ביאנואר, וכך נוצר החילוק של שני הימים.

^י בתש"ו אגרות משה (אהע"ז ב' י"ג): ובדבר לעשות איזה שמחה בימי איד של נכרים אם הוא מצד אמונתם, אם בכוונה מחמת שהוא יום איד אסור מדינא, ואם בלא כוונה יש לאסור מצד מראית העין, וסעודת מצוה כמילה ופדה"ב יש לעשות אפילו בימי איד שלהן, דאין לאסור בשביל מראית עין סעודה המחוייבת, אבל סעודת בר מצוה טוב לדחות על יום אחר, ואף נישואין יש לקבוע לכתחילה על יום אחר.

פרק יט תשובות בענייני חנוכה

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק 51609

ישראל

מ"ץ. רב קהילת בשבילי אורייתא - וואראקא

מח"ס: חודש בחודשו. עולת החודש. ימי הפורים. חג האסיף.
ימי החנוכה. חג השבועות. חג המצות. פיר עץ הדר. תש"ו מבי מדרשא

ב"ס

נרות חנוכה עמידתם ברוח

בזמן הבית כשתקנו להדליק נרות חנוכה על פתח ביתו מבחוץ (שבת כ"א:), תמהתי מה עשו, שהרי הרוחות חזקות בירושלים בעת החורף, האיך יכל כל בעל בית להדליק באופן שלכתחילה ישארו הנרות דולקים למשך חצי שעה. ואיך"נ שההלכה נפסקה כבתה אין זקוק לה (שבת כ"א: ש"ע סי' תרע"ג ב'), אבל התמיהה איך קוימה בפועל המצוה של הדלקה לכתחילה ביד כל בעל בית בישראל במקום הרוחות.

וראה בדברי מרנא החתם סופר, שמבאר מה שאומרים בתפילה "והדליקו נרות בחצרות קדשך", וכי מתי מדליקים נרות המקדש בחצר, הלא הנרות נדלקים במקדש.

אלא שמכיון שהטבת נרות בכהן, אבל הדלקת נרות גם בישראל, וכי מה עושה זר בקודש.

אלא יתכן והטיבו את הנרות בפנים בקודש, כמו שכתוב (שמות כ"ז כ"א) "מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו", ואח"כ הוציאו את המנורה לחוץ והדליקו שם.

וכן עשו בזמן שפינו את היכליך וטהרו את מקדשך, הוציאו את המנורה לחצר המקדש "והדליקו נרות בחצרות קדשך".

ובזה גם מתורץ קושייה הידועה של הב"י, מפני שהנס היה שלמרות שהנרות עמדו בחצרות קדשך והרוחות מצויות שם, לא נכבו.

מכאן ברור, שלולא הנס, לא היתה אפשרות רגילה, שגר חנוכה של כל אדם שדולק בחוץ במזג אויר החורפי ישאר דולק.

ואולי יש לומר, שבזמן הבית עשה כל אחד לעצמו מתקן זכוכית שבו הדליק נרותיו בחוץ, ולמנורת בית המקדש אסור להוסיף או לשנות במידת וצורת הכלים, לכן היו זקוקים לנס שלא ייכבו.

ואולי ירמוז לכך שהדליקו בארגז זכוכית, מדברי הגמ' (שבת כ"ג.) עשית שהיתה דולקת וכו', וברש"י, כלי גדול של זכוכית, ובלע"ז לנטרנ"א.

אבל למעשה נראה קצת דחוק לומר כן, שהרי יש דיון הלכתי באם מדליק נרות במתקן זכוכית והדלת של המתקן פתוחה בעת ההדלקה, האם נחשב ההדלקה במקום שיכול לדלוק לשיעור חצי שעה או לאו. מחד, כיון שעומד מיד לסגור דלת המתקן הוא כמדליק במקום שיכול לדלוק חצי שעה, או שנאמר מכיון שבמצב הנוכחי שהדלת פתוח לא יוכל לדלוק חצי שעה לא נחשב שהדליק נר חנוכה. והמהר"ל דיסקין היה מדליק במתקן סגור מהצדדים ורק פתוח מלמטה, וכך הדליק.

ואם היתה רגילות בזמן הגמרא להדליק במתקן עשיתי, היה צריך להיות איזה אזכור בפוסקים הראשונים או האחרונים בענין זה, ולא מצאתים עד הנה.

גם בערוה"ש (תרע"א ס"ק כ"ד) כותב, שהיום מדליקים בחו"ל בפנים, ובחוץ כמעט הוא מהנמנעות, מפני שבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי סגריר גשם ורוחות, וא"א להניחם בחוץ אם לא להסגירם בזכוכית, וכולי האי לא אטריחוהו רבנן. ולדבריו גם צריך ביאור, מה עשו בזמן הבית.

היה מי שרצה לתרץ שבתי ירושלים של פעם היו מכוסים מסביבם, כמו הרבה בתים בעיר העתיקה בירושלים. אבל מה נענה על כל הבתים ברחבי ארץ ישראל, ומי יימר שבזמן הבית גם כל הסביבה היה מקורה. ועדיין צ"ע.

ואברכו שיחוג את ימי החנוכה בשמחה, ובאורה של תורה,
זכימים ההם כן בזמן הזה נזכה בקרוב לגאולות וישועות

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

הוספת שמן עם ריח לשמן זית שבמנורה

בס"ד

שאלה; בחנוכה, האם מותר להוסיף לשמן זית שבמנורה, מעט שמן עם ריח. כנראה שרצונם להוסיף מעט שמן ריח בכדי לפאר ולכבד מצות נר חנוכה, אולי כעין מה שמצינו בהוספת שמן של ריח לתוך מי הנטילה של הכהנים לפני עלייתם לדוכן, מביאו הט"ז (בסי' תקי"א ס"ק ח'), ובמג"א (סי' קכ"ח ס"ק ח').

תשובה:

א. איתא בגמ' (שבת כ"א:) פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקים בהן בשבת, מדליקים בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול. וכ"ה בשו"ע (או"ח סי' תרע"ג סעיף א'); כל השמינים והפתילות כשרים לנר חנוכה. לכן מותר להוסיף איזה שמן שירצה.

וכל זה ידובר לגבי עצם מהות השמן, סוגו ואיכותו, שבחנוכה מותר להדליק בשמנים שנאסר השימוש בהם בשבת.

אבל אולי יש לדון בענין מצד אחר, והיינו שמכיון שמכניס שמן מבושם לתוך השמן זית וריחו נודף בעזרת נר הדולק, אולי נחשוש משימוש בנרות חנוכה.

דאי' בגמ' (שבת כ"א:): נר חנוכה אסור להשתמש לאורה. וברש"י שם; שיהא ניכר שהוא נר מצוה. והר"ן כתב שהוא כמו המנורה שאסור להשתמש לאורה. וכ"ה בשו"ע (סימן תרע"ג סעיף א); אסור להשתמש בנר חנוכה.

ב. וי"ל, שיתכן שהאיסור להשתמש בנר חנוכה הוא רק על "דרך שימוש הרגיל". כמו שמצינו בגמ' (סוכה ל"ז): אמר רבה הדס של מצוה אסור להריח בו, אתרוג של מצוה, מותר להריח בו, מ"ט הדס דלריחא קאי כי אקצייה מריחא אקצייה, אתרוג דלאכילה קאי כי אקצייה מאכילה אקצייה. ובשו"ע (סימן תרנ"ג) ובט"ז שם.

כן גם כאן נאמר שאיסור שימוש בנרות חנוכה שאסור להשתמש לאורם, הינו בדרך תשמישו, להאיר, לחמם, אבל לא ייאסר שימושו כאמצעי לפזר ריח.

ג. ובנוסף, הרי הפרי חדש (בסימן תרע"ג ס"ק א') הביא מהריק"ש (ערוך לחם) דלילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל שרי, דלא מחויב להעצים עיניו, **דלא מיקרי תשמיש**. ומביאו שערי תשובה (שם ס"ק ג') ומביאו שעה"צ (שם ס"ק י"א). וכאן נראה שגם לא נחשוש שיקרא, "משתמש בנר חנוכה", בעקבות מעט ריח שנודף.

ד. גם י"ל שבגמ' שבת (כ"ה:): איתא שבשבת אין מדליקין בשמן צרי, היינו שמן אפרסמון שריחו טוב מאוד, מפני שריחו נודף וחיישינן שמא יסתפק ממנו ונמצא מכבה בשבת. ונפסק כן להלכה בשו"ע (סי' רס"ד סעיף ג'). ובפמ"ג (מש"ז סימן תרע"ג ס"ק ג'): וצרי, י"ל אסור בשבת חנוכה שמא יסתפק ממנו וכו' ובחול י"ל דשרי ולא חיישינן שישתפק וימעט משיעור חצי שעה. הרי מדברי הפמ"ג נראה ברור שאין חשש מהנאה מריח השמן אפרסמון, אע"פ שריחו טוב מאוד ונודף.

ה. ובפשטות, נגרע במקצת ממעלת השמן זית, ממ"ש בגמ' שבת (כ"ג.) "ישמן זית מן המובחר", על ידי הוספת תערובת סוג שמן אחר שמריח.

ואינו דומה לאלה שמכניסים מים לתוך הבזיך של השמן בכדי להגביה את השמן (ולהראות שישראל שנמשלו לשמן, גברו על האומות כדאי' בס' יפה ללב ומביאו כפה"ח (סי' תרע"א ס"ק כ"ב), מפני שהמים אינן מעורבים עם השמן בכלל משא"כ השמן עם ריח.

הגם שלפי דברי הא"א מבוטשאטש (מה"ת סי' תרע"ג) שכתב; כשבידו שמן זית לנ"ח בצמצום, יכול לערב בשמן פשתן שיהיה שמן זית מרובה בכל זהו מהשמן פשתן. והר"ל עי"ז כמו כולו שמן זית שבו מצוה מהמובחר לנ"ח. ואולי יש לחלק בין מי שאין לו מספיק שמן, או שמערב השמן עם ריח לכבד מצוה נ"ח. ומדי הערה יצאנו.

ובאופן כללי, חוץ מבשמן כתית, יש שמעלים ספק בימינו אם סתם שמן זית הוא אכן זך, למרות שהתווית מכריזה על תוכן זך וטהור בבקבוק. מכיוון שבימינו, בעזרת אמולסיפיירים EMULSIFIERS (חומר "מתחלב") שתפקידם לקשר בין הרכבי שמנים ניתן לערב שומנים - נוזלים שונים לתוך שמן זית בלי אפשרות זיהוי בעין רגילה.

ולכן למעשה נראה:

א. אם מדליק בשמן זית, והכניס בו קצת שמן מריח, יוצא בזה לכתחילה מצות הדלקת נר חנוכה כדאי' בשו"ע (סי' תרע"ג); כל השמנים כשרים לנר חנוכה. ולפי דברי הא"א (הנ"ל) גם מצוה מהודר.

ב.אם הדליק בשמן זית ועירב בו קצת שמן מריח, ודאי אינו צריך לכבות את הנר מחשש השתמשות בנרות חנוכה.

ג. ראיתי מובא מהגר"ח קנייבסקי גבי נרות המריחים, אם הם בכלל איסור השתמשות, כתב הגר"ח ק דבר שאינו מתכוון מותר. בנוסף, מובא שם מהגר"ש ואזנר והגר"נ קרליץ, שהוקצה רק מהנאת האור, והנרות עצמם אינם מריחים אלא תוכן אחר שמעורב בנרות.

בכבוד רב וברכת כל טוב
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

הדלקת נ"ח במקום שאין יהודים

בס"ד
שאלה;

הדר במקום שיש רק נכרים, (במזרח ירושלים דירתם פונה רק לחצרות הערביים) האם יש מצות פרסומי ניסא בהדלקת נרות חנוכה בחוץ.

תשובה:

דעת בע"ס התעוררות תשובה (ח"א סי' קנ"ג) שיש ענין פרסומי ניסא גם כשאין מסביבו רק גויים. כמ"ש (יחזקאל לח, כג) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גויים רבים וידעו כי אני ד'. וכן ראיתי מביאים מהגר"ש אלישיב זצ"ל ובס' תשו' קנין תורה (ח"ח סי' ל"ד).

אבל דעת הס' נוהג כצאן יוסף (עמ' קפ"ג), ותשו' אגרות משה (ח"ד סי' ק"ה ז') ובס' להורות נתן (ח"ד סי' ס"ג אות ג'), שאין מצות פרסומי ניסא בנכרים והא דאיירי בגמ' שבת כ"א: עד דכליא ריגלא דתרמודאי, וברש"י שם; שם אומה מלקטי עצים. אין הכוונה שפרסום הנס יהיה לנכרים, אלא שכל עוד שהם מוכרים עצים בשוק, עדיין יהודים מסתובבים ברחוב.

אבל ברור הדבר שגם לדברי בעל התעוררות תשובה, יש להיזהר במקום נכרים, גם בימינו אם אין חשש סכנה מזריקת אבנים או היזק דומה וכמ"ש בגמ' (שבת כ"א): "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו", וידליק נ"ח בתוך ביתו בפנים.

יום ג' לס' ויצק עליה שמן, ט"ו בכסלו תשפ"א

האם צריך שמן כתית לנר חנוכה

במס' שבת למדנו (שבת כג), א"ר יהושע בן לוי כל השמנים כולן יפין לנר ושמן זית מן המובחר, אמר אב"י מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר האי משך נהורי טפי - אינו ממהר לכלות כשמן זית. כיון דשמע לה הא דרבי יב"ל, מהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי. וכן למדנו (שבת כא): פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מדליקין בהם בחנוכה בין בחול ובין בשבת.

וברמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה הל' ו') טור, שו"ע (סי' תרע"ג א), כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות, הגה, ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר. וכן כתב המרדכי (שם) מהר"ם היה נוהג להדליק בשמן זית. ובתשובות מהר"י ברונא (סי' ל"ט), ובכל בו, אמנם המצוה המובחרת בשמן זית, לפי שבו היה הנס. וכן כתב מהר"ל הל' חנוכה שהדליק בשמן זית. ובלבוש: מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, שבו נעשה הנס. ובספר השל"ה: להדר בשמן זית אף שהוא ביוקר.

מסתבר, שגם בימי התנאים והאמוראים, הראשונים והאחרונים, היו רמות שונות של שמן זית, כפי שבמשנה מנחות פ"ו מחלקים בין 9 רמות של שמן. ולא הזכירו

שהשמן לנרות חנוכה צריך שיהא ראוי לאכילה או למזבח, אלא כתבו, לקיים מצוה מובחרת בשמן זית, שבו היה הנס.

לכן נראה ששמן זית מכל סוג, גם 'למאור', הוא מהודר להדליק בו נרות חנוכה, בפרט בימינו שהוא גם צלול ודולק יפה. גם יתכן שבימי קדם לא נמנעו מלאכול שמן זית, בעל רמת חומציות גבוהה.

אמנם בקונטרס סוד הדלקת הנרות לרבי יצחק בן הראב"ד, כתב: רצוי לחזר אחר שמן זית זך, שבשמן זית נעשה הנס, והיותר זך הרי משובח וכו'. אבל לא נראה שיש כאן הוראה לרבים ומה גם שלא כתב 'שמן זית כתית למאור'. הגאון רבי יוסף שלום אלישיב (פניני חנוכה פ"ז) סבר שיש להדר בשמן זית ראוי לאכילה, כבישה קרה לא מבושלת (מנחות פו.) וכו' בס' חוט שני (חנוכה). אבל בס' חוט שני כתב: שמן זית שאינו מיועד לאכילה אלא למאור, כשר לכתחילה.

עוד ראוי לשים לב, שבגמ' שבת (שם) מהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי, יש לבחון נכונה איזה שמן דולק יפה יותר, ומצאתי שאע"פ שיש שמן זית מאוד משובח המופק בכבישה קרה מזיתים בלבד בלי גרעין, אבל בפועל נראה שלהבת שדולק מהשמן זית הפשוט יותר, צלול ומאיר יותר (אולי בגלל שזה יותר מסונן).

גם יש לקחת בחשבון שמחירו של שמן זה הוא לפחות פי 3 משמן זית זך רגיל, והתורה חסה על ממונם של ישראל. ואפילו בבית המקדש נאמר כן (עי' יומא לט. בענין חומר ממנו נעשה הקלפי).

וכן דעת בעל שבט הלוי (ח"ט סי' קמ"ג) שאין צורך בדמיון מושלם בין שמן המנורה של בית המקדש לשמן נר חנוכה. לכן אפשר להדליק בסוג שמן זית הנראה זך יותר או מאיר יותר, ויוצא בזה ידי מצוה בהידור.

ב"ה

אכילה לפני הדלקת נר חנוכה כשנמצא בדרך

שאלה:

מי שנמצא בעיר אחרת ונוסע לעירו להדליק נרות חנוכה, האם בדרך נסיעתו מותר לו לאכול.

תשובה:

כתב בתשו' מהרש"ל (סימן פ"ה), ומיד כשהתחיל זמנו, לא לאכול ואף לא ללמוד עד שידליק ואם התחיל פוסק. ומביאו הב"ח והט"ז (סימן תע"ב) ומג"א (שם ס"ק ה'). ח"א (כלל קנ"ד סעיף כ'), בן איש חי (פ' וישב אות ז').

בס' דרך החיים (ס"ק א'): חצי שעה קודם זמן הדלקת נר חנוכה אסור לאכול יותר מכביצה פת או לשותת משקה המשכר יותר מכביצה וכן אפילו ללמוד אסור משיגיע זמנה.

ובס' יוסף אומץ (ס"ק תת"רס"ו): אין לאכול קודם ההדלקה, ונראה דדוקא סעודת קבע אבל טעימא בעלמא או אפילו מעט פת דרך ארעי מותר. ובמשנ"ב (סימן תע"ב ס"ק י').

ובעניינינו, צריך עיון האם כשאין באפשרותו להדליק עכשיו מפני שהוא נמצא בדרך, והרי נוסע בדרכו להדליק האם מותר לו לאכול בדרך נסיעתו אפילו יותר מכשיעור כביצה פת.

והנה מצאנו בדין נטילת לולב, בשו"ע (סימן תרנ"ב) כתב המג"א (ס"ק ד'): מי שבא בדרך ומצפה שיבוא למקום הלולב משמע לכאורה דצריך לעבור זמן אכילה א' עד שיטלנו וכו' ומסיק שגם המחמיר לא יתענה יותר מחצות.

וכתב הבכורי יעקב (שם ס"ק ו'): כששלח שליח להביא לו לולב מרחוק, או שהולך בעצמו למקום הלולב בזה יש להתיר לאכול סמוך לחצות כיון דהטעם שאסור לאכול קודם נטילה הוא שמא ישכח הנטילה כמ"ש הלבוש (שם סעיף ב: אסרו חז"ל לאכול קודם שיטלנו, כדי שלא יטריד ויבא לידי שכחה), בכה"ג לא שייך זה כמש"כ הא"ר שזכר ע"י השליח כשיבא וכש"כ כשהולך בעצמו למקום הלולב שלא ישכח.

ולכאורה כמו שסובר בלולב להמנע מלאכול אע"פ שהולך בעצמו למקום הלולב, גם כאן בנרות חנוכה יסבור הביכורי יעקב שצריך להמנע מלאכול עד שידליק (כי הטעם שמותר לאכול סמוך לחצות היום בחול המועד הוא מפני שאסור לצום).

וכ"ה דעת הא"ר (שם ס"ק ו'). ומביאו משנ"ב (שם ס"ק ז') ובשעה"צ (שם ס"ק ז'). (אע"פ שאולי יש לחלק באם נוסע לביתו וב"ב נמצאים שם וזכירו לו להדליק מיד, אבל יתכן שיש לחשוש שמא בגלל התעסקות באכילתו יתעכב בדרך או ירדם וכדו').

אבל דעת החת"ס (בהגה שו"ע שם על דברי המג"א הנ"ל): אבל אם מצפה שיביאו לו לולב מותר לו לאכול דהרי יש לו מי שיזכירנו שלא ישכח, היינו אותו שיביא לו הלולב, ומביאו המשנ"ב (שם ס"ק ז') ובשעה"צ (שם ס"ק ז') כתב: וכל שכן אם הולך בעצמו למקום שיש בו לולב.

ולעניינינו בנר חנוכה, שנוסע למקום שהולך להדליק נראה שתלוי בדעות אלו שלפי משמעות החת"ס מותר, אבל לפי המג"א, א"ר, וביכורי יעקב אין היתר לאכול באופן כזה.

וכן כתב בס' מבית לוי פסקי הגר"ש ואזנר שליט"א: מי שנמצא בעיר אחרת והוא בדרך להדליק בביתו, אסור לו לאכול קודם הדלקה, אע"פ שבזמן זה ממילא אינו יכול להדליק.

אשה שנמצאת בבית ומחכה שבעלה יבוא וידליק, האם מותר לה לאכול.

בנחלת צבי גליון שו"ע יו"ד (סי' רס"ב ס"א), שהאב אסור לו לאכול קודם מילת בנו. ואם האב הזמין מוהל למילת בנו, יכול האב לאכול לפני הברית מילה.

ולכן בעניינינו מכיוון שבעלה מתכוונת להדליק כשיגיע הביתה, והוא יוציא אותה ידי חובתה, ומעיקר הדין א"צ שתהיה בשעת הדלקה, נראה שמותר לה לאכול. וכ"ה בס' מבית לוי, פסקי הגר"ש ואזנר זצ"ל.

בכבוד רב

יחזק מאיר ברכיה ליברמאן

כבתה אין זקוק לה. חשד

בס"ד

מדוע לא נאמר ב"כבתה" שיהא זקוק לה מפני החשד, כמו בחצר עם שני פתחים. שאלה:

איתא בגמ' (שבת כ"ג.) אמר רב הונא חצר שיש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות ומסיק הגמרא שהוא משום חשד. וכ"ה בשו"ע (סימן תרע"א סעיף ח'): חצר שיש לו שני פתחים משני רוחות, צריך להדליק בשניהן מפני החשד. ובגמ' (שבת כ"א): כבתה אין זקוק לה. וכן נפסק בשו"ע (סי' תרע"ג סעיף ב'): הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כבתה קודם זמנה, אינו זקוק לה. ויש להבין מדוע לא נחשוש גם ב"כבתה" מפני החשד של העוברים ושבים, כמו בחצר שיש לה שני פתחים.

תשובה:

"ל' דהטעם גבי "כבתה" שאין זקוק לה, כמ"ש הלבוש (סי' תרע"ג) שמיד שהדליק נעשית המצוה ונגמרה, שלא תקנו זכר לנס אלא להדליק. ובט"ז (שם ס"ק ח'): כיון שהדליק תקף קיים המצוה. לכן, ברגע שהדליק נר חנוכה בזמן המצוה במקום שחייב להדליק, יצא ידי חיובו, ואם כבתה אינו חייב להדליקה, ולא נאמר שבגלל חשד יהא חייב לקיים המצוה שנית,

דאין "חשד" יוצר מצוה.

אבל חצר שיש לה שני פתחים, הרי בשעה המיועד להדליק (כגון בשעה 5 בערב) החיוב ב"כח" יתכן על כל אחד משני הפתחים, ורק לאחר שהדליק הבעל הבית באחד מהפתחים נסתלק ה"חיוב" גם מהפתח השני (מפני שכבר קיים המצוה), והטעם שמדליק בפתח השני, הוא מפני החשד. לכן במקום כזה, שבעת הדלקה (בשעה 5) יש ב"כוח" חיוב על שני הפתחים, אז נאמר שחייב להדליק בשני הפתחים מפני החשד, אבל במקרה רגיל שהדליק וקיים המצוה, ואז נכבה הנר, לא אומרים שחייב לקיים המצוה שנית מפני החשד.

השבות יעקב (ח"ג סימן מ"ח) מחדש דאע"ג שכבתה אין זקוק לה, אבל צריך להניח הנותר מנר חנוכה של שעה או של שמן כל זמן עת ההדלקה, דאם לא יעשה כן חיישנין לחשדא שלא הדליק כלל, וראייה מחצר שיש לה שני פתחים שצריך להדליק משום חשדא. ומביאו בשערי תשובה (סימן תרע"ג ס"ק ב'). אבל לא מצינו שנפסק להלכה שאם כבתה שחייב להשאיר את המנורה שיעמוד בחוץ למשך חצי שעה בגלל חשד.

וראה קרבן נתנאל שבת כ"ג. (אות י') שמבאר דהא דבשבת דרכן היה להניח הנר על פתח החצר אפילו לאחר שכבה וכו', א"כ הא דאצטריך רב הונא להדליק בשתי רוחות משום לתא דשבת כשחליף להאי פתחא דלא אדליק ולמראה עינים ישפוט

כיון דלא מצא שם עומד נר כלל ש"מ דלא אדליק. משא"כ נר שכבה אף שאין זקוק לה מ"מ ידון אותו לכף זכות שכבה, וכבתה אין זקוק לה וכבר לקח הנר מפתח החצר כי כן דרכם בחול.

פרסומי ניסא למדליק בפנים בזמן

בס"ד

שאלה:

הנמצא לבדו בביתו בליל חנוכה, ונוהג להדליק בפנים, האם צריך שיהיו אחרים נוכחים בכדי שיברך לכתחילה.

תשובה:

המג"א (סי' תער"ב ס"ק ו') הביא מהרש"ל (סי' פ"ה) דאין זמנו אלא עד חצות שעדיין הוא פרסום הנס אבל לאחר חצות עבר זמנו. והביא הגה"מ חנוכה ד' אות ב' שכתב, כל זמן שבני הבית נעורים אפילו עד עמוד השחר, וכן נראה לי להורות, אבל אם ישנים אין לברך עליהם. והביאו משנ"ב (שם ס"ק י"א) וכתב שנכון שיעיר את ב"ב כדי שיוכל להדליק בברכה, שעה"צ (שם ס"ק י"א) חמד משה שם.

אבל המדליק בזמנו, בפנים בביתו בזמן צאה"כ, נראה פשוט שיכול להדליק בברכה אפילו אם אין אחרים נוכחים, מכיוון שזהו זמן מצוה שקבעו חז"ל. וכן"ה בתשו' אג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ה או' ז'). הגרשז"א (קו' מבקשי תורה) הגר"ש אלישיב (שבות יצחק פ"ד עמ' פ"ח) הגרב"צ אבא שאול (נר ציון פ"ו ס"ק י"ד-ט"ז). וראה עוד בשבט הלוי שכותב שגם אם מתאחר ואין לו מי שישמע ברכותיו שמותר לו להדליק בברכה.

פרק כ' פנינים על ימי החנוכה

מאת הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמן בעמח"ס בשבילי אורייתא

חנוכה שמונה ימים

במנחות (פ"ה:) אמר ר' יוחנן אמר רבי נר שכבתה נידשן השמן נידשנה הפתילה, כיצד עושה, מטיבה ונותן בה שמן ומדליקה. ופרש"י האי נדשן השמן לאו דוקא, אלא הכי קאמר כשם שהפתילה שכבתה אין לה תקנה שהרי היא כדשן, כך השמן שנשאר בנר הרי הוא כדשן ואין לו תקנה הואיל ונדשנה הפתילה נדשן השמן.

והנה ידוע ומפורסם קושיית הבית יוסף (או"ח סי' תר"ע) מדוע קבעו חנוכה שמונה ימים, הרי היה להם שמן כדי להדליק יום אחד, נמצא שלא היה הנס אלא שבעה ימים, ותירץ הב"י שלשה תירוצים, ואחד מהם שבליילה הראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה ולילה, ונמצא שאף בליילה הראשון היה נס שלא נחסר השמן.

ובספר מור וקציעה להגר"עב"ץ (סי' תר"ע) תמה על תירוץ זה, דממה נפשך אי נימא דהניחו הנרות דלוקים, קשה כיצד ביטלו מצות הדלקת הנרות שבכל יום, ואי נימא דכיבו הנרות בכל יום ושוב הדליקום, הרי קיי"ל נר שכבתה נידשן השמן נידשנה הפתילה, ושוב אי אפשר להדליק בשמן זה, ועיין בשפת אמת (מנחות שם, ובשבת כ"א: ד"ה ולא היה בו).

ונראה לי ליישב על פי מה שכתב בספר שפת הנחל (דרוש ט לחנוכה) שהנס של חנוכה היה שהנרות דלקו מאש של מעלה שהיא בוערת ואינה אוכלת ולא היתה מכלה השמן, וכמו כן נראה דלא היתה מכלה את הפתילה ולא היתה נעשית דשן, וממילא יש לומר דעד כאן לא אמרו נידשן השמן נידשנה הפתילה אלא כשנעשית הפתילה דשן, אבל בנס דחנוכה שדלקו הנרות מאש של מעלה והפתילה לא נידשנה כלל אלא נשארה כבשעת נתינתה בנרות, וגם השמן לא נחסר כלל, שוב לא היה שום פסול מחמת הכיבוי והיה אפשר להם להדליק הנרות כל ימי החנוכה

פאר הלבנון ח"ב סימן ז' אות כב

כתבו על קרן השור רמז ליוסף

גזירת היונים להשכיחם תורתך, תורת השם דווקא. וזהו כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק וכו' שור זה יוסף, בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם דוקא עמים ינגח. יוסף הסמל של תורה בן זקונים שיעקב מסר לו התורה וגם קדושה וטהרה יסוד יוסף, בזה עמים ינגח, תורה וטהרה וזה רצו לבטל. ובמס' ראש השנה (י"ה): שגזרו שלא להזכיר שם שמים ע"פ. וזה שאנו אומרים ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך שנתפרסם שם שמים, וגם הקדושה בישראל שהיונים רצו לבטל.

נס שמן בטהרה

כבר הקשו האחרונים, הפ"י והחכ"צ, דלמה היו צריכים לנס שמן הלא טומאה דחוויה בציבור, ואולי כיון שכל הגזירה של היונים היה לעקור מהם עיקר ענין של טהרה וקדושה, לא היו מתנגדים ללמוד בתור חכמה, וגם לעשות מצוה בלי עומ"ש. מחקי רצונך (דוקא) וא"כ שגברו יד חשמונאים היה אפשר לעבוד השם בטהרה וכמו השמן שאינו מתערב עם שאר משקין.

ורצונם היה עז וחזק, נעשה להם נס זה שנתקבל תשוקתם הטהורה למעלה ליתן להם האפשרות למצוא שמן טהור.

ובודאי השי"ת לא עושה ניסים בכדי, ובפרט כדי לקיים מצוה בהידורה, אם לא שהיה מלמטה רצון חזק ועז. ובוה ראו חביבות הנס וראו עד כמה חשוב למעלה עשיית המצוה לכתחילה ובהידורה.

וכבר כ' בספה"ק שלכן דוקא בחנוכה מצינו ענין של מהדרין ומהדרין מן המהדרין כהלכה. ועד גדר שואל ומוכר כסותו ולוקח שמן להדליק מפני שזה יסוד חזק לחקוק בנפשנו להדר אחר המצות לקיימן בשלימותן בטהרה.

והנס היה דוקא בשמן ובמנורה, שהיה עדות שהשכינה שורה בישראל. והחת"ס ז"ל דקדק שהי"ל עדות שהשכינה שורה במקדש. ותיירץ כי במקדש לא היו צריכים לעדות, שהרי עשרה ניסים היו שם. אך כתיב ושכנתי בתוכם, שהמובן בתוך כל אחד ואחד וממאמר הכי היכל ד' משכן ד' המה. וזה היה העדות שהשכינה שורה בישראל בתוך כל אחד ואחד.



פנינים על ימי החנוכה

מאת הרב יצחק מאיר ליברמן שליט"א

מאי חנוכה

אי" בגמ' שבת (כ"א:) מאי חנוכה, וברש"י על איזה נס קבעוהו. יש להבין, שהרי בנוסח על הניסים שאנו אומרים בתפילה, כתוב ביאור רחב על ענין נצחון היהודים במלחמה עם היונים, וכשהגמרא מבארת הנס של חנוכה, היא מביאה ביאור על נס הפח השמן, ורק בכמה מילים מוזכר ענין נצחון המלחמה.

ואע"ג שנצחון המלחמה נס גדול ועצום הוא, ובלעדיו לא יכלו להמשיך בעבודת השי"ת, אבל נצחון המלחמה לבד, לא יכל לתת ליהודים משמעות רוחנית להמשיך ולשקם את כל החורבן הנורא בבית המקדש בעבודת הקרבנות ושיקום מצב היהדות מהמתיונים וכו'. אבל נס פך השמן, נסך בהם משמעות רוחנית, אורה וטהרה, שאיפשר להם בכוח זה להמשיך להיטהר ולהתקדש, ולהחזיר עטרה ליושנה.

ולכן, אף שידוע שהיה נס המלחמה, רבים ביד מעטים וגיבורים ביד חלשים וכו', וגם ידוע שהיה נס השמן, אבל שאלת הגמרא "מאי חנוכה" ומסבירה רש"י "על איזה נס קבעוה" כלומר באיזה מהניסים ישנה משמעות רוחנית **קבועה לדורות**, שיעניק לעם ישראל את הכוח ותעצומות נפש להודאה והלל לד' והתחזקות בקדושה ובטהרה ועבודת ד', וזאת מסבירה הגמרא את נס פך השמן.

(מ"ב"י מדרשא)

הלל שלם בחנוכה ר"ח

אי" בספ"ה ק, בני יששכר (בי"י) ובס' תפארת שלמה (זאת חנוכה) שהפעולה מכל התיקונים שנעשה מר"ה שעבר בתקיעת שופר, נגמר עתה בימי החנוכה. ורמז במשנה מנחות (פ"ח) אלפא תקוע לשמן, שכל התיקונים מהתקיעות ר"ה הוא אלפא לשמן של נר חנוכה, כי אז הוא גמר התיקון.

בראש השנה אין אומרים הלל כלל שהרי אי' ספרי חיים פתוחים וכו'. ואולי בימים אלו שהם גמר והשלמה לר"ה אומרים גם בראש חודש חנוכה הלל שלם ביותר מר"ח רגיל לרמזו השלמת ענין ר"ה.

(מ"ב"י מדרשא)

כתבו לכם על קרן השור

כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשיכם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, הכריזו היונים מלחמה באמונה בד' ובתורה ומצוות. בין שאר הגזירות על בני ישראל היתה "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל" (ירושלמי חגיגה י"א). ולכאורה תמוהה, והרי סביר יותר שמקום המתאים ביותר להחדרת כפירה ר"ל הוא בבתי ישראל, ומדוע בחרו היוונים דוקא בגזירת כתיבה על קרן השור.

אי' בגמ' שבת (ל"א,) אמונת זה סדר זרעים. בתוספות שם מביא ירושלמי שמפרש: שמאמין בחיי עולמים וזרע. וצריך להבין במה מתבטאת אמונתו של אדם כשהוא עסוק בפעולה גשמים של זריעת שדה.

אלא, בשעת תורה ותפילה שכל חושי האדם מושקעים בעבודתו, אין זה מן החידוש שתתגבר אז מידת אמונתו ובטחונו בד'. אבל גדולתו ומדת בטחונו של האדם בד' נמדדת במדה אמיתית ועמוקה יותר בשעה שהינו עוסק במעשה גשמי, כי היא השעה שמטבע האדם יתעוררו אצלו תחושת ה"כחי ועוצם ידי עשו לי את החייל הזה".

וכשהאדם למרות כל יגיעתו בעמל השדה בזריעה ונטיעה, מדבק עצמו באמונה בד' ויודע שאמנם עשה את המוטל עליו, אבל הפירות גדלים, והכול, אך ורך בכוח חי עולמים, כאן ישנה הצהרה ברורה באמונה ובטחון בד'.

היוונים דגלו בשיטה כפרנית לומר שכל סדר הנהגת העולם אינו אלא גלגל הסובב מאליו, וכך השתדלו להכחיש האמונה וההשגחה הפרטית. וכשמוס כך הם" יון בגי' גלגל. בגזירתם על ישראל "כתבו לכם על קרן השור" התכוונו היוונים שבשעת עבודתם בזריעת השדה וכדו' יראו תמיד לנגד עיניהם בקרני השור, כתב מפורש שאין להם חלק ח"ו בא' ישראל, ו"כחי ועוצם ידי עשו לי את החייל".

לכן בחרו היוונים דוקא בדרך זו של פריקת עומ"ש בשעת זריעת השדה, בכדי לסתור ולהרוס את המושג של "מאמין בחיי עולמים וזרע".

(מ"ב"י מדרשא)

